

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo õppetool

Indrek Niibo

DELFI ORAAKLI ROLL KREEKA-PÄRSIA SÕDADES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

TARTU 2014

Sisukord

1.	SISSEJUHATUS	3
2.	POLIITILINE OLUKORD KREEKAS ENNE KREEKA-PÄRSIA SÕDASID	7
2.1	Delfi poliitiline olukord enne Kreeka-Pärsia sõdade puhkemist	7
2.1.1	Delfi üldiseloomustus	7
2.1.2	Amfiktüoonia tegevus ja roll Delfi poliitika kujundajana	8
2.1.3	Alkmeoniidide perekonna tähtsuse tõus Delfis. Teised riigid Delfi poliitika mõjutajatena.	9
2.2	Kreeka linnriikide poliitiline areng enne sõdade puhkemist	12
2.2.1	Sparta poliitiline areng	12
2.2.2	Ateena poliitiline areng	14
2.2.3	Poliitilised arengud teistes linnriikides	15
2.2.4	Kokkuvõte	16
3	DELFI POLIITIKA KREEKA-PÄRSIA SÕDADES	17
3.1	Periood sõdade puhkemisest Maratoni lahinguni	17
3.1.1	Ioonia ülestõus	17
3.1.2	Sõda Aigina pärast	19
3.1.3	Sparta konflikt Argosega	21
3.2	Periood Maratoni lahingust Salamise merelahinguni	25
3.2.1	Muutused Kreekas pärast Maratoni lahingut	25
3.2.2	Tempe kaitsmine	26
3.2.3	Saadikute läkitamine Argosesse, Kreetale, Sürakuusasse ning Kerkyrale	27
3.2.4	Delfi motiivid liitlaste poliitika kujundamisel	29
3.2.5	Termopüülide lahing	30
3.2.6	Merelahing Artemisionis	34
3.2.7	Ateena ning Delfi suhted ja tugeva Ateena merejõu rajamine	36
3.2.8	Delfi kaitsmine	40
3.2.9	Kokkuvõte Delfi poliitikast Maratoni lahingust Salamise merelahinguni	42
4.	KREEKA-PÄRSIA SÕADE LÕPP NING TULEMUSED	43
4.1	Periood Salamise lahingu lõpust Mykale lahinguni	43
4.2	Sõdade tulemused	44
5.	KOKKUVÕTE	48
	KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	50
	SUMMARY	52

1. SISSEJUHATUS

Kuuludes alates arhailise ajajärgu lõpust kuuendal sajandil eKr kreeka maailma kõige tähtsamate kultuslike ning poliitilise elu keskuste hulka, on Delfi paelunud uurijaid, ajaloolasi, kuid ka niisama uudistajaid peaaegu alati – seda ka siis, kui kristlikud ideed juba läänemaailmas levinud olid ning Delfi paganliku pühapaigana enam aktuaalne polnud. Juba teisel sajandil pKr, kui Kreeka kuulus Rooma keisririigi koosseisu, on Delfit külastanud geograaf Pausanias, kes on imetlenud selle rikkusi ja neid ka kirjeldanud.¹ Läbi keskaja ja uusaja on Delfis viibinud erinevad ajaloolased, arheoloogid ja niisama reisijad, nende seas Ancona (1436), Chandler (1766), Dodwell (1805), Gell (1819) jt. Alates 19. sajandi teisest poolest on piirkonnas, kus kunagi elas ja tegutses Delfi oraakel ja preesterkond ning mõjutati antiikmaailma poliitilisi otsuseid, sõdasid ja inimeste eraelulisi sündmusi, tegutsenud saksa, prantsuse, ameerika, kreeka jt arheoloogid, kuid alates 1891. aastast teostab seal uurimisi Ateenas asuv prantsuse arheoloogide koolkond.² Ka tänapäeval võlub Delfi külastajaid, asudes looduslikult äärmiselt omapärasel kohas, kõrgete kaljude poolt ümbritsetuna ning muljet on ta avaldanud ka käesoleva uurimuse kirjutajale, kes piirkonda 2013. aasta suvel esimest korda külastas. Sealt sai alguse inspiratsioon, mis viis ka käesoleva uurimustöö kirjutamiseni.

Kuuenda sajandi jooksul toimunud sündmused nii kreeka maailmas sees- kui väljaspool viisid Delfi prestiiži kõrgpunkti ning oraaklit külastati paljudest paikadest ka Balkani poolsaarelt väljastpoolt. Näiteks on Herodotos viidanud lähedastele kontaktidele Delfi oraakli ning Lüüdia kuninga Kroisose vahel.³ Järgnevad Kreeka-Pärsia sõjad viienda sajandi esimesel poolel eKr⁴ oli suurem proovilepanek mitte ainult

¹ Pausanias, 10.5, 9, 13; 7.2,4; 8.6-10 jt

² Delfi varajases uurimisest Petsas 1981: 18.

³ Kroisuse ja Delfi kontaktidest Herodotos, 1.46, 1.55 jt.

⁴ Üldise dateeringu järgi 499-479 eKr.

Kreeka linnriikide omavahelisele koostöövõimele, vaid ka Delfile endale: laveerides kahe suure jõu – Kreeka ja Pärsia meelevaldas, tuli valida pooli ning seejuures teha seda nii, et ühe või teise võidu korral kindlustada endale siiski võimalikult hea positsioon. Järgneva töö käigus püüangi anda ülevaate olulisematest oraaklikuulutustest, mis on meile teada läbi Herodotose. Juba etteruttavalt võib öelda, et nende tõepära osas ei ole alati täit selgust, kuid ka juhul, kui osa neist on loodud pärast sõdasid, annavad need pisut informatsiooni hoiakutest Delfi ja tema rolli suhtes läbi sõjasündmuste.

Allikad. Meile siamaani ainuke teadaolev terviklik allikas Kreeka-Pärsia sõdade kohta on viiendal sajandil eKr elanud ja tegutsenud Herodotose poolt kirja pandud *ἱστορίαι* (*Historia*), üheksast raamatust koosnev teos Kreeka-Pärsia sõdadest, mis hõlmab ka pikka sissejuhatust konfliktile kreeklaste ja nende idapoolsete naabrite vahel. Sõdasid endid puudutavad raamatud viiendast üheksandani ning hõlmavad endas palju kõrvalpeõikeid kreeklaste ja pärslaste kirjeldamiseks, Kreeka linnriikide sisepoliitikale jms. Kuigi Herodotos on oma tekstis toonud välja mitmeid ebausutavaid lugusid (tihti nende ebausutavusele ka ise viidates), peetakse teda tänapäevani oma aja kohta üsnagi allikakriitiliseks autoriks. Veelgi enam, arvestades, et Herodotos on meile teadaolevalt Kreeka-Pärsia sõdadele kõige lähem allikas, ei ole siiani selle perioodi uurimiseks teist paremat alternatiivi ning enamuste autorite tööd – ka need, mis puudutavad Delfit sõdade perioodil – põhinevad Herodotosel. Teine algallikas, mis vähesel määral puudutab töö temaatikat, on teise sajandi geograafi Pausaniase Kreeka kirjeldus (*Ἑλλάδος περιήγησις*), kus geograaf räägib küll palju hilisemast Delfist, kui käesoleva töö temaatika puudutab, kuid üksikute viidete kaudu annab mõne olulise täpsustuse ka varasemale ajale ja seega täiendab Herodotose versiooni mõnede nüanssidega.

Kirjandus. Lisaks arheoloogilistele väljakaevamistele 19. sajandi keskpaigast, on Delfi oraaklit Kreeka-Pärsia sõdade kontekstis uurinud arvukad autorid. Euroopa uurijate seas paistavad silma Dublini ülikooli ajaloolased H. W. Parke ja D. E. W. Wormell, kes on avaldanud mitmeid käitlusi Delfi oraaklist ning tema tegevusest Kreeka-Pärsia sõdade kontekstis. Ameerika ajaloolaste seas figureerivad kreeka religiooni ja mütoloogia uurija Joseph Fontenrose ning Illinoisis tegutseva Lake Forest College'i filosoofiadoktor Pericles B. Georges. Veel on Delfit kui ülekreekalise tähtsusega pühamut uurinud Johns

Hopkinsi ülikooli professor H. A. Shapiro, kelle kogumik „*The Cambridge Companion to Archaic Greece*“ (2007) (sealt artikkel 9 „*Delfi, Olympia, and the Art of Politics*“) mulle töö kirjutamisel suureks abiks oli. Sekundaarkirjandusena kasutasin vanematest käsitlustest Georges Busolti, Karl Julius Belochi jt uurimusi Kreeka ajaloost – seda eelkõige Pärsia sõdadele eelneva ajaloo lahtimõtestamiseks – ning uuematest teostest J. T. Hookeri, Robin Osborne'i, Hugh Bowdeni ja mitmete teiste autorite käsitlusi Delfi oraaklist ja selle ajaloost Kreeka-Pärsia sõdade perioodil. Hugh Bowden on keskendunud Delfi kui poliitilise ning kultusliku institutsiooni uurimisele ning selle suhetele Ateenaga, võttes fookuseks küll klassikalise Ateena, kuid käsitledes ka Pärsia sõdade perioodi. J. T. Hookeri teos „*The Ancient Spartans*“ (1980) oli mull abiks Spartat puudutavate sündmuste juures, eelkõige selles osas, mis puudutas Termopüülide lahingut ning sõda Argosega. Robin Osborne'i teos „*Greece in the Making: 1200-479BC*“ (1996) (peatükk 9: „*The Transformation of Archaic Greece: 520-479 BC*) oli abiks Pärsia sõdade konteksti lahtimõtestamiseks. Päril uuest kirjandusest oli mulle palju abiks ka Peter Krentzi „*The Battle of Marathon*“ (2010), mis lisaks Maratoni lahingule käsitleb põhjalikult ka sellele eelnevat perioodi.

Oma töö jagasin kolme ossa. Esmalt annan ülevaate peamistest arengutest Delfis enne viienda sajandi algust eKr, näidates, milliste poliitiliste jõudude kontekstis Delfi oraakel Kreeka-Pärsia sõdade puhkemiseks tegutses. Lisaks analüüsin Kreeka linnriikide omavahelisi suhteid ning pisut ka sisepoliitilisi arenguid (eeskätt Ateenas), mis aitavad mõista hilisemaid sündmusi sõja ajal, sealhulgas Delfi positsiooni nendes. Seejärel analüüsin sündmusi sõdade puhkemisest Maratoni lahingu lõpuni, kui Delfi oli veel peamiselt pärsiasõbralik. Edasi toon välja sündmused Maratoni lahingust Salamise merelahingu lõpuni ning püüan vastata küsimusele, kas ja kuidas oli muutunud Delfi hoiak seoses uue olukorraga Kreeka maailma sees, võttes arvesse koostöö suurenemist Kreeka linnriikide vahel, aga ka Kesk-Kreeka langemist Pärsia võimu alla. Viimases osas annan lühikese ülevaate sõdade lõpuperioodist (aastani 479 eKr) ning püüan vastata küsimusele, kuivõrd muutus Delfi positsioon ja prestiiž Kreeka maailmas ja milline osa oli selles vahepealsetel sõdadel endil, kuivõrd aga üldistel ühiskondlikel arengutel.

Kokkuvõtlikult tahan vastata käesoleva uurimuse käigus järgmistele küsimustele:

1. Kuivõrd mõjutas Delfi oma tegevusega sõdade käiku?
2. Mil määral muutus Delfi seisukoht sõdade jooksul ja mis seda mõjutas?
3. Ja viimaks – kuidas muutsid sõjad Delfi prestiiži Kreeka maailmas ja kuivõrd saab selles muutuses süüdistada sõdasid endid?

2. POLIITILINE OLUKORD KREEKAS ENNE KREEKA-PÄRSIA SÕDASID

2.1 Delfi poliitiline olukord enne Kreeka-Pärsia sõdade puhkemist

2.1.1 Delfi üldiseloomustus

Antiik-Kreekas kuulus Delfi administratiivselt Fookise maakonda, mis kokku hõlmas endas ligikaudu 20 asulat, nende hulgas Delfit kui kõige olulisemat. Oma tähtsuse võlgnes Delfi peamiselt Apolloni pühamule, eelkõige oraakli prestiižile, mis oli piirkonna suurim tõmbenumber.⁵ Lisaks oli Delfi juba varakult mitmete teede ristpunktiks, mis kindlasti aitas kaasa linna arengule. Kõige paremini võiks Delfi sümbolset olulisust iseloomustada aga tõsiasi, et antiikaegse uskumuse kohaselt oli tegu maailma keskpunktiga.⁶

Kuigi Delfis on rituaalsest tegevusest teateid juba Mükeene perioodist, kui sealne pühamu oli pühendatud küll tõenäoliselt mõnele naisjumalusele (Gaia või Athena), ei olnud tal veel seda tuntust, mis hilisemal ajal.⁷ Mükeene perioodi lõpetas Delfis ilmselt kaljuvaring ning võib-olla ka põhjapoolsete hõimude sissetung,⁸ mis mõjus

⁵ Shapiro 2007: 227.

⁶ Uskumuse kohaselt saatis Zeus kahest maailma otsast lendu kotkad, kes kohtusid Delfis, millest seejärel sai maailma keskpunkt. Seal asus antiikajal valgest marmorist ovaalse kujuga muna, mida kutsuti omphaloseks ning mis märkis seda kohta. Omphalost on läbi ajaloo mitu korda asendatud ning üks neist asub praegu Delfi muuseumis, koopiat saab näha selle leiukoha juures, Apolloni templi all; omphalosest Pausanias 10.16.3.

⁷ Petsas1981: 6.

⁸ Boardman,Hammond 1982: 306.

kultuspaigale laastavalt.⁹

Delfi uue tõusuga kaheksandal sajandil on varasema naisjumalakultuse üle võtnud juba Apolloni kultus. Preestrinna, kes uskumuse kohaselt pidas sidet Apolloniga, oli selle uue prestiiži kehastuseks ning tema poole hakati pöörduma kõiksugu erinevate küsimustega, millele oli vaja saada jumalikku sanktsiooni. Oraakel kui sidepidaja Apolloni ja indiviidide vahel oli kõrgeima autoriteediga kõikides religioossetes ja eetilistes küsimustes.¹⁰ On arvatud, et Delfi peamine eesmärk polnudki tulevikku ennustada, vaid seal käidi lisaks isiklikku laadi küsimustele saamas legitiimsust ning jumalikku sanktsiooni ka teatud poliitilistele otsustele.¹¹ Siit ei tohiks järeldada, et pühamu jumalikkust oleks kuidagi kahtluse alla seatud, vaid selles nähti pigem omamoodi võimalust läbi oraakli vahenduse endale soodsaid tegutsemiskäike sanktsioneerida. Ehk teiste sõnadega – Delfis ei loodetud teada saada mingit ettemääratud tulevikku, vaid jõuda sobivaima tegutsemiskäiguni ja saada selleks kinnitus kõrgeimalt autoriteedilt.

2.1.2 Amfiktüoonia tegevus ja roll Delfi poliitika kujundajana

Formaalselt oli Delfi iseseisev, kuid tegelikkuses valitses seda Amfiktüoonia – riikide kogu, kelle huvisfääri Delfi kuulus. Sinna kuulusid 12 etnose (etnilise ühenduse) esindajad Põhja- ja Kesk-Kreekast, Atikast, Euboialt ning Peloponnesose poolsaarelt, kellest suurimat rolli mängis Tessaalia. Iga etnos, kes nõukokku kuulus, saatis sinna oma esindajad, keda nimetati *Ieromnemones*.¹² Koosolekud toimusid esmalt Termopüülides ning alates kuuendast sajandi algusest ka Delfis.

Amfiktüoonia peamisteks ülesanneteks oli administreerida pühamut ning läbi viia

⁹ Delfi asub seismiliselt aktiivses piirkonnas, mistõttu maavärinad on seal tavalised. Kuna kultuspaik asub kõrgete kaljude vahel, siis ei ole võimatu, et seismiliselt aktiivse tegevuse korral mehaaniline pinge kaljude küljest osasid lahti murrab ning need alla kukuvad.

¹⁰ Beloch 1914: 320.

¹¹ Shapiro 2007: 227.

¹² Petsas 1981: 10.

Püütia mängu. Kuigi umbes aastast 582 eKr hakati Delfis spordivõistlusi korraldama, jäi oraakel seal alati olulisemaks tõmbenumbriks kui Püütia mängud.¹³ Peale administratiivse rolli ning Püütia mängude korraldamise, olid olulisteks ülesanneteks ka püha ala kaitse, järelvalve ning templite korrashoid ja uute ehitamine, kuid kultuse küsimustes olid Delfi preesterkonnal üsna vabad käed.¹⁴ Seega saab siin näha mitmetasandilist valitsemiskorraldust – asudes administratiivses mõttes Fookia maakonna koosseisus, oli olulisimaks võimu kandjaks Delfi sisepoliitilistes küsimustes Amfiktüoonia nõukogu ning selle kõrval Delfi preesterkond, kes tegelesid peamiselt kultuslike ülesannetega.

Pole täielikult selge, millal selline mitmetasandiline valitsemiskorraldus täpselt välja kujunes. On selge, et esimese Püha Sõja¹⁵ puhkemiseks kuuenda sajandi esimesel kümnendil oli Amfiktüoonia nõukogu juba olemas, kuid tema täpsed võimupiirid pole päris selged. Siiski võib kindlalt öelda, et sõda oli selle protsessi juures teatud murdepunkt ning kuuenda sajandi keskpaigaks on nõukogu juba oma positsiooni kindlustanud.¹⁶

2.1.3 Alkmeoniidide perekonna tähtsuse tõus Delfis. Teised riigid Delfi poliitika mõjutajatena.

Lisaks Amfiktüooniale hakkasid kuuendal sajandil Delfis mõju avaldama ka teised jõud – tugevnevad linnriigid. 548. aastal tabas Delfit tulekahju, mis hävitas Apolloni templi, kui olulise kultuskeskuse Kesk-Kreekas. Pärast tulekahju tõusis esile küsimus püha ala ümberehitamisest, milles hakkas aina enam juhtrolli mängima Ateena. Esialgu

¹³ Shapiro 2007: 227.

¹⁴ Busolt 1926: 1295.

¹⁵ 1. Püha Sõda dateeritakse 595-585 eKr. Selle käigus astus Amfiktoonia nõukogu vastu Kirrha linna katsetele palverändajaid oma mõju alla saada, neid röövides ja maksustades. Ilmselt oli Delfi selleks ajaks juba piisavalt jõuaks muutunud, nii et selle finantsidel pörkusid erinevad huvid; Shapiro, 227. Selline otsustav väline sekkumine Delfi küsimustesse näitab, et tegu polnud enam Mückeene aegse kohaliku pühamuga, vaid Delfi poliitilisel kaardil mängisid juba rohkemad jõud.

¹⁶ Boardman, Hammond 1982: 312.

kandis rekonstrueerimisfondist kolm neljandikku Amfiktüoonia nõukogu ning Delfi ise maksis veerandi.¹⁷ Järgnevalt on märgata aina suurenevat Ateena päritoluga Alkmeoniidide perekonna mõju Delfi asjades, kes võtsid enda kanda templi rekonstrueerimise ning tegid seda lausa suuremas mahus, kui kokku lepitud. Kuigi senini oli Delfi puhul pigem silma paistnud türannide toetamine, ei ole märkmeid toonases Ateenas valitsenud Peisistratose ning Delfi lähedastest suhetest.¹⁸ Näib tõenäoline, et linnriikide-vaheliste pühamute korral, mida Delfi esindas, oli mõnikord tegu võimalusega realiseerida enda ambitsioone olukorras, kus kodupolises oma rikkuse eksponeerimine takistatud oli.¹⁹ Antud juhul on siin tegemist juhuga, kus Alkmeoniidid, valitseva türanni Peisistratose vastasperekond, kodulinnas ebasoosingus on ning Delfi kuuenda sajandi keskpaigaks juba üsna olulise linnriikidevahelise pühamuna enda ambitsioone polisest väljaspool realiseerida lasi. Igal juhul on selge, et kuuenda sajandi teiseks pooleks oli Delfis hakanud kaasa mängima uus jõud, Alkmeoniidid.

Ateena opositsioonilise partei lähedasi sidemeid Delfiga kinnitab Herodotose väide, mille järgi ateenalased maksid oraaklile altkäemaksu, et see veenaks spartalasi astuma sõtta türannia vastu, mis viis lõppkokkuvõttes Peisistratose kukutamiseni ning Alkmeoniidide võimuletulekuni.²⁰ Ei ole põhjust arvata, et altkäemaks oleks siin ainuke motiiv, mille põhjal spartalased otsustasid – tõenäoliselt on tegu tõsisemate läbirääkimiste ning mitmete poliitiliste motiividega, kuid on selge, et Alkmeoniidid templi rekonstrueerijatena omasid seejärel Ateenas palju suuremat mõju, kui enne.²¹ Pärast demokraatia kehtestamist Ateenas, jäi Delfi side mitte ainult Alkmeoniidide, vaid ka linnriigiga üldisemalt tihedaks: näiteks sanktsioneeris oraakel Kleisthense reformid, valides 100 Ateena kangelase nime seast välja kümme, millest said uute füülide eponüümid.²²

¹⁷ Templi ehitamise finantseerimisest vt Shapiro 2007: 247.

¹⁸ Parke, Wormell 1956: 144.

¹⁹ Shapiro 2007: 229.

²⁰ Herodotos, 5.63.

²¹ Parke, Wormell 1956: 147.

²² Pausanias 10.10.1

Pärast Ateena riigipööret 510 eKr on näha, et Delfi polnud muutunud mitte ainult Ateena-sõbralikuks vaid ka Ateena vaenlaste vastaseks. Näiteks, kui Teeba küsis Delfilt nõu oma vastase Ateena kohta, ei julgustanud oraakel Teebat Ateena vastu sõtta astuma, vaid hoidis pigem neutraalset joont.²³ Tõenäoliselt ei tahtnud Delfi oraakel küll otseselt oma poolehoidu näidata, olles formaalselt linnriikide vaheline institutsioon ning seega otseselt mitte kellegi liitlane, kuid kuuenda sajandi keskpaigast alates, eriti aga pärast uue templi valmimist, on näha selget Ateena-meelset joont.

Lisaks võimuvahetusele Ateenas toimus kuuenda sajandi teisel poolel eKr ka teisi poliitilisi sündmusi, mis mõjutasid Delfi positsiooni. Tessaalia kaotas kuuenda sajandi lõpus eKr osa oma mõjuvõimust seoses sisekonfliktide ning sõja tõttu Fookisega.²⁴ See omakorda nõrgestas ka Amfiktüoonia nõukogu rolli.²⁵ Kuuenda sajandi lõpul või viienda sajandi alguses toimus ka sõda Sparta ning Argose vahel, millest Sparta väljus võitjana ja milles Delfi oli pigem Sparta poolel.²⁶

2.1.4 Kokkuvõte

Need sündmused näitasid välja kujunenud uut poliitilist kaarti Delfi seisukohalt – Kreeka siseselt oli mõjuvõimsaks muutunud Ateena, kes võlgnes suuresti oma demokraatia lähedastele sidemetele Delfi oraakliga. Sparta suhted Delfiga olid samuti head ning ei ole põhjust arvata, et Delfi poleks neid vajadusel toetanud. On selge, et Sparta kuningal Kleomenesil oli mõjuvõim Delfis.²⁷ Tessaalia juhtroll oli Amfiktüoonia nõukogus nõrgenenud, hoiakud teiste linnriikide suhtes aga sõltusid sellest, kuidas need

²³ Herodotos, 5.79.

²⁴ 1. Püha Sõja ajal (595-585 eKr) laiendas Tessaalia oma mõjuvõimu lõunasse, kontrollides mingil määral ka Fookist. Selle tõttu suurenesid pinged kahe linnriigi vahel ning 6. ja 5. sajandi vahetusel tõusis Fookis Tessaalia vastu üles, olles seejuures edukas; Boardman, Hammond 1988: 317.

²⁵ Tessaalia-Fookise sõjast, Boardman, Hammond 1982: 317.

²⁶ Herodotos, 6.19.

²⁷ Parke, Wormell 1956: 160.

võisid kahjustada suuremate linnriikide, Ateena ja Sparta huve. Samal ajal hakkas aga idas tugevnema üha enam Pärsia riik, mis laiendas oma piire lääne poole ning mille huvidega Delfi üha rohkem arvestama pidi hakkama.

2.2 Kreeka linnriikide poliitiline areng enne sõdade puhkemist

2.2.1 Sparta poliitiline areng

Lisaks aina tugevnevale Pärsia suurvõimule idas, mis aktiivselt oma piire lääne poole laiendas, toimusid kuuenda sajandi teisel poolel muutused ka Kreeka siseselt. Muutused puudutasid nii jõudude vahekorda linnriikide vahel kui ka sisepoliitilisi nihkeid, mis edaspidistes Kreeka-Pärsia sõdades rolli mängisid.

Peoloponnesose poolsaarel hakkas Sparta oma valdusi laiendama kuuenda sajandi keskpaigast, pöörates esmalt pilgu põhjapoolsele Tegeale. Nimelt räägib Herodotos loo, mille järgi Delfi oraakel, pärast seda kui spartalased olid nõu küsinud sõja osas Argosega, soovitas esmalt sealt ära tuua Agamemnoni poja Orestese luud. Veelgi enam – Delfi andis Spartale õigustuse Tegea vallutamiseks. Pärast edukat käiku olevat spartalased Orestese luudega tagasi tulnud ning saanud Peloponnesose valitsejateks.²⁸ Jättes välja loo müütilise tausta, kirjeldab see lugu reaalseid poliitilisi sündmusi – Sparta kasvavaid sõjalisi ambitsioone ning Delfi sõbralikke hoiakuid nende suhtes. Veelgi enam, siinkohal võib näha teatud muutust Sparta välispoliitilises suhtumises, sest erinevalt senistest vallutustest, mis puudutasid Lakoonikat ja Messeeniat ning kus uued alad inkorporeeriti otseselt linnriigi koosseisu, võttis Sparta uut piirkonda seekord kui sõltlasriiki, kelle ülesandeks on oma väega Sparta sõjajõududesse panustada.²⁹ See lõi pretsedendi teatud föderaalsete liidu moodustamiseks, mis liitlaste kaudu aitaks ellu viia Sparta sõjalisi ambitsioone. Lühikese ajaga allutas Sparta enamuse Peloponnesose

²⁸ Herodotos 1.66-1.68.

²⁹ Bury, Litt 1937: 194.

poolsaarest, peale Argose ja Ahhaia, oma liitu. Kui Põhja-Kreekas hakkas Tessaalia oma mõjuvõimu kaotama, sai Spartast kuuenda sajandi teisel poolel Kreeka mõjuvõimsaim riik.³⁰ Millal Korintosest sai Sparta liitlane, pole täpselt teada, kuid on selge, et kui 525. Aastal eKr võeti ette sõjakäik Samose türanni Polykratese vastu, oli Korintos juba Spartaga liidus.³¹

Kui vaadelda Peloponnesose Liidu olemust, mida kaasajal nimetati lihtsalt Lakedaimonlased ja nende liitlased³² siis tegu oli üsnagi lõdvalt seotud riikide ühendusega. Kuigi liit oli moodustatud sõjalistel eesmärkidel, polnud ka sõjaolukorras kindel, et liitlasriik oma sõjaväega Spartat abistab.³³ Hea näitena saab siinkohal tuua 506. aasta invasiooni Sparta ja tema liitlaste juhtimisel Ateenasse, et vastu hakata uuenenud poliitilisele olukorrale, kukutades võimult Kleisthenese ja pannes võimule Spartale meelepärase isiku. Rünnak kukkus läbi eeskätt Korintose vastuseisu tõttu, sest nähes Aiginas kaubanduslikku rivaali, nägid korintoslased Aigina vastase Ateena tugevas positsioonis kasu ning astusid sõjast välja.³⁴ Sama kinnitab ka Herodotos, tuues välja esimese korra, kui Sparta kutsus kokku liitlaste nõukogu, arutamaks sõtta minekut.³⁵ Tänu Korintose vastuseisule, suutis ta enamust liitlastest Sparta plaanidele vastu seisma ärgitada. See näitab, et isegi sõja korral oli liikmetel siiski üsna suur voli ise otsustada, kas sõjas osalemine on neile kasulik või mitte.

Igal juhul on selge, et kuigi liikmesriigid ei lähtunud oma sõjajõudude saatmisel niivõrd mitte sunnitud kohustusest vaid pragmaatilistest kaalutlustest³⁶, oli Sparta sellegi poolest kuuenda sajandi lõpuks oluliselt oma poliitilist mõjuvõimu suurendanud. Sparta suurenenud mõjust annab märku kasvõi asjaolu, et oma kohalolekuga mõjutas ta Peloponnesose linnriikide konstitutsionaalset arengut, seistes peamiselt oligarhilise

³⁰ Bury, Litt 1937: 195.

³¹ Herodotos, 3.48.

³² Cartledge 1979: 147.

³³ Beloch 1914: 387.

³⁴ Sparta invasioonikatses vt Bury, Litt 1937: 205.

³⁵ Herodotos, 5.90-5.93

³⁶ Hooker 1980: 152.

riigikorra eest.³⁷ Seega oli Spartast saanud Kreeka võimsaim linnriik, kellega paratamatult tuli arvestada ning kelle osalus hilisemates Kreeka-Pärsia sõdades oli hädavajalik.

2.2.2 Ateena poliitiline areng

Samal ajal, kui Sparta oma hegemooniat Peloponnesose poolsaarel kehtestas, toimusid Ateenas muutused sisepoliitilises vallas. Juba eespool oli näha Sparta roll Ateena vabastamises türanniast (lk 10). Pärast riigipööret pidi Ateena silmitsi seisma sisepoliitiliste probleemidega, mis tulenesid sellest, et Soloni seadusandlus ei leevendanud täielikult sisepoliitilisi pingeid linnriigis ning vahepealne türannia oli nende lahendamist ainult edasi lükanud. Solon oli küll lahendanud pinged Ateena kodanike võlaorjusesse müümise küsimuses ning suurendanud kodanike esindatust 400-nõukogu loomise kaudu, kuid poliitilises elus mängisid suurt osa endiselt klannid ning kodanikkonna põhiosa jäi poliitilisest elus suuresti kõrvale.³⁸ See sundis Kleisthenest muutma Ateena administratiivset jaotust, lõhkudes klannid omavahel ning moodustades uued struktuurüksused, mis on omavahel geograafiliselt segunenud.³⁹ Kleisthenese motiivide üle on vaieldud ning antiiksete ja kaasaegsete autorite vaated lähevad siinkohal lahku,⁴⁰ kuid selge on see, et selline reform vähendas klannide mõju valitsemises ning suurendas demokraatiat.

Uus administratiivne jaotus muutis oluliselt mitmeid teisi valdkondi Ateena elus ning ühtlasi mängis hilisemates arengutes rolli. Üheks olulisimaks uuenduseks võib lugeda 500-nõukogu loomist senise 400-nõukogu asemel, mille roll administratiivse

³⁷ Bury, Litt 1937: 195.

³⁸ Bury, Litt 1937: 200.

³⁹ Kleisthenes muutis Ateenas struktuurset jaotust nii, et senise 4 füüli asemel jagas ta ateenlased 10 füüli, mis moodustati struktuuriüksustest deemostest (δῆμος) ning τριττύες, pannes ühte füüli kokku deeme 3 piirkonnast: Ateena linnast, sisemaalt ning rannikult; Adcock, Bury, Cock 1926: 143.

⁴⁰ Osborne 1996: 300.

organina tunduvalt suurenes.⁴¹ Kuna iga füül saatis esinduskogusse 50 liiget, oli see reformi otsene praktiline rakendus, võttes ära võimaluse esindada riigi tasandil oma klanni ning suurendades seega oluliselt demokraatiat. Lisaks sellele baseerus uutel füüüdel ka klassikalise Ateena armee.⁴² Nagu järgnevatel aastatel näha võis, suutis Ateena armee edukas olla mitte ainult kaitstes vaid ka rünnakus. 506. aastal toimunud sissetung Peloponnesose Liidu ning Boiootia Liidu poolt on ehtne näide sellest, kuidas Ateena sõjavägi suutis edukalt tagasi tõrjuda rünnaku mõlemalt poolt ning lisaks sai Ateena endale ka uusi alasid Chalkisest, kuhu ta oma kodanikele kohe pärast võitu maid jagama hakkas.⁴³

Seega võib öelda, et kuuenda sajandi lõpuks oli tekkinud Kreekas kaks olulist linnriiki – Sparta oli tugevdanud oma positsiooni läbi sõjalise liidu teiste Peloponnesose poolsaare linnriikidega ning Ateena oli lõpule viinud Soloni poolt kuuenda sajandi alguses algatatud reformid, leevendades sellega sisepingeid, tugevdades sõjaväge ning pannes aluse demokraatiale.

2.2.3 Poliitilised arengud teistes linnriikides

Muutused ei toimunud aga mitte ainult Ateenas ja Spartas, vaid kogu Kreekas. Peloponnesose liit polnud ainuke linnriikide ühendus, mis kuuendal sajandil Kreekas tekkis. Boiootia konföderatsioon oli teine olulisem liit, milles juhtrolli mängis Teeba. Tegu polnud sõjaliselt kindlasti sama mõjuka üksusega nagu Peloponnesose liit ning suuresti sõltus selle tugevus Teebast.⁴⁴ Kuigi selline linnriiklik ühinemine kuuendal sajandil aset leidis, ei ole põhjust rääkida ülekreekalisest poliitilisest ühtsusest. Sellisele ühtsusele ei pretendeerinud ka Delfi.⁴⁵

⁴¹ Adcock, Bury, Cock 1926: 149.

⁴² Osborbe 1996: 295.

⁴³ Herodotos, 5.77.

⁴⁴ Boiootia liidust vt Boardman, Hammond 1982: 292.

⁴⁵ Bury, Litt 1937: 152.

2.2.4 Kokkuvõte

Kõige selle kõrval mõjutas Kreeka linnriike aga otseselt laienev Pärsia impeerium juba enne kui ta otseselt Kreeka linnriikide siseasjadesse sekkus. Herodotuse järgi otsis Ateena sõjalist liitu Pärsiaga juba konflikti ajal Spartaga.⁴⁶ Lisaks olid võrreldes seitsmenda sajandiga oluliselt muutunud Ateena ja Aigina suhted ning need pingestusid aina enam, kui Pärsia hakkas end segama otseselt Kreeka siseasjadesse.⁴⁷ Igal juhul on kindel, et Pärsia impeeriumi laienemisega läände sai selgeks, et sõja puhkemise korral tuleb hakata pooli valima ning need pingestasid Kreeka linnriikide omavahelisi suhteid. See omakorda mõjutas ka Delfi positsiooni, kel tuli samuti asuda muutavas poliitilises olukorras seisukohti kujundama ning umbes aastast 540 võibki näha suurenevat Delfi oraakli Pärsia-meelsust.⁴⁸

⁴⁶ Herodotos, 5.73.

⁴⁷ Herodotos 6.49.

⁴⁸ Cartledge 1979: 149.

3. DELFI POLIITIKA KREEKA-PÄRSIA SÕDADES

3.1 Periood sõdade puhkemisest Maratoni lahinguni

3.1.1 Ioonia ülestõus

Esmane konflikt, mis Kreeka linnriike Pärsia kontekstis mõjutas, oli Ioonia ülestõus, mida on nähtud kreeka traditsioonis kui Kreeka-Pärsia sõdade eelmängu.⁴⁹ Kõige olulisem allikas, Herodotos, Delfi seisukohtadest seoses Ioonia ülestõusuga praktiliselt midagi ei maini. Osa autoreid on seisukohal, et Delfi oli Lüüdia kuningale Kroisosele antud ettekuulutuse⁵⁰ ebaõnnestumisest niivõrd löödud, et ta hoidis pigem mitte vastupanu osutamise joont.⁵¹ Tõepoolest, kuigi ettekuulutuste tõlgendamine oli küsija, mitte püütia kohustus ning ebaõnnestumise korral tuli lähtuda pigem loogikast, et ettekuulutust ei oldud osatud lihtsalt piisavalt hästi tõlgendada, ei olnud see tõenäoliselt ainuke põhjus püütia alalhoidlikuks suhtumiseks.

On tõenäoline, et Delfi lähtus oma otsustes väga palju reaals poliitilisest olukorrast ning proovis tajuda, milline jõud on hetkel tugevam. Seda võib vaadelda läbi ettekuulutuse, mis on meile teada läbi Herodotose ja mis ühena ainsatest lubab oletada midagi Delfi hoiakute kohta seoses Ioonia ülestõusuga. Tegu on oraaklikuulutusega, mis on tegelikult antud Argosele seoses Sparta rünnakuga kuuenda sajandi lõpus või viienda

⁴⁹ Walser 1984: 27.

⁵⁰ Vastus, mille Lüüdia kuningas Kroisos oli Delfist saanud küsimuse peale, kas ta peaks Pärsiat ründama – *Kui sa ründad Pärsiat, hävitad sa impeerium!* Saanud kaotuse Pärsia vastu, sai selgeks, et ta oli hävitanud hoopis iseenda impeeriumi. Ennustust vt Herodotos, 1.55.

⁵¹ Parke, Wormell 1956: 160.

sajandi alguses,⁵² kuid huvitavaks teeb selle asjaolu, et ta hõlmab endas ka ettekuulutust Mileetosele. Püütia vastus argoslastele Herodotose versioonis ise kõlab nii: *Then shalt thou, Miletus, so oft the contriver of evil, Be, thyself, to many a least and an excellent booty: Then shall thy matrons wash the feet of long-haired masters - Others shall then possess our lov'd Didymian temple.*⁵³ Siit võib üsna selgelt välja lugeda ennustuse Mileetose langusest. Arvestades Pärsia edu enda territooriumi lühikese ajaga aktiivselt lääne poole vallutades ning lisades juurde Kreeka linnriikide omavahelised vastuolud ja sisemise nõrkuse, võib arvata, et Delfil ei olnud põhjust kahelda, et kui mitte Mandri-Kreekat, siis ootab vähemalt Egeuse mere Kreeka saari tahes või tahtmata ees Pärsiale alistumine. Kuigi me ei tea täpselt, mis aastast see ettekuulutus pärineb, on võimalik, et tegu on üsnagi Ioonia ülestõusu lõpuosaga, kus Mileetose langemine oli üsnagi kindel.⁵⁴ Lahingu ajal Lades 494 eKr ei olnud Mileetose lõplik saatus veel otsustatud, kuid võis üsna kindlalt näha, et Ioonia linnu ootab peagi ees Pärsiale alistumine.⁵⁵ Siiski ei ole kindel, et ettekuulutus anti just Lade lahingu ajal – vabalt võis see olla ka pärast Ioonia ülestõusu. Hoolimata sellest, mis aastast see täpselt pärineb, on selge, et Pärsia senise edu ning Kreeka sisemise nõrkuse põhjal võis oletusi teha ning kasulikum oli hoida selle poole, kellelt oli oodatavat edu loota. Kindel on aga see, et Ioonia ülestõusu mahasurumisel oli suur mõju, sest kuni Kreeka-Pärsia sõdade lõpuni 479. aastal jäid Ioonia linnriigid Pärsia poolele.⁵⁶

⁵² Dateeringu osas, millal Kleomenes Argost ründas, ei olda ühel meelel – üldiselt ollakse seisukohal, et see toimus vahemikus 520-510 eKr või vahemikus 499-494 eKr; dateerimise erinevatest tõlgendustest vt Parke, Wormell 1956: 158.

⁵³ Herodotos, 6.19.

⁵⁴ Parke, Wormell 1956: 158.

⁵⁵ Herodotos 6.7-6.17.

⁵⁶ Krentz 2010: 76.

3.1.2 Sõda Aigina pärast

Ka pärast Lade lahingut jätkusid sisepinged Kreekas. Uueks tülikäsimuseks sai nüüd Aigina juhtum. Ioonia linnriikide inkorporeerimise järel Pärsia riiki, saadeti oma delegatsioonid Kreekasse küsima „mulda ja vett“,⁵⁷ millega enamus linnriike ka nõustus.⁵⁸ Konflikt tekkis aga Ateenast lõuna poole jääva ülemere naabri Aigina pärast, kes Pärsia „mulla ja vee“ nõudele alistus. Seetõttu sekkus asjade käiku Ateena, kes palus sõjalist abi Spartalt. Herodotose järgi kartis Ateena peamiselt, et Aigina on sõjalises liidus Pärsiaga ja pidas neid seega reeturiteks.⁵⁹ Peter Krentz on välja toonud, et tegu võis olla ühise vastumeelsusega Aigina vastu Ateena ja Sparta poolt.⁶⁰ Lisaks oli Sparta toona ka tugevaim sõjaline liit ja Ateenal endal puudus veel korralik laevastik, mis sundis abi saamiseks pöörduma väljapoole. Igal juhul võtsid asjad käigu, mis sundis abi otsima jällegi Delfist. Seekord oli tegu Sparta kuningate Kleomenese ja Demaratoosega. Herodotos kirjeldab sündmuse järgnevalt: kui Kleomenes oli jõudnud oma sõjaväega Aiginale, saatis teda vastupanu kohalike poolt, eesotsas tõenäoliselt kohaliku ametniku Kriosega, kes süüdistas Kleomenest, et viimane oli saanud altkäemaksu Ateenalt ning Sparta enda valitsuse poolt puudusid tal sissetungiks legitiimsed volitused.⁶¹ Seejärel jutustab Herodotos loo Sparta teisest valitsevast kuningast Demaratooselt, kelle süüdi

⁵⁷ „Mulla ja vee“ küsimise sümbolse tähenduse osas ei olda päris üksmeelel, aga tõenäoliselt tähendas see lihtsalt Pärsia riigile alistumise küsimist.

⁵⁸ Motiivid „mulla ja vee“ küsimisele nõustumisel olid linnriigiti erinevad. Osad neist ootasid tõenäoliselt Kreekat räsivate ja destabiliseerivate sisekonfliktide lõppemist, samal ajal kui teised võisid karta Pärsiale kui suurvõimule vastuhakkamist või nägid lihtsalt selle mõttetust. Mõnede puhul võisid mängus olla ka isiklikud huvid – näiteks Ateena endine Türrann Hippias lootis Pärsia abil oma endist võimu taastada. Sparta seisukohalt vaadates aga võis arvata, et ükskõik, millised olid Pärsia plaanid, siis Peloponnesose Liidu huvisid silmas pidades olid need kahjulikud; Dahlheim, Schöning 1994: 172; Herodotos 6.48-6.49.

⁵⁹ Herodotos 6.49. Siinkohal on toodud hilisemate uurijate poolt erinevaid teooriaid, mis ajendas Aiginat Pärsia-sõbralikkusele. On pakutud, et tegu pole üksnes vaenulikkusega Ateena vastu vaid ka Aigina kaubanduslikule rollile – kaubanduslikud sidemed olid seotud niikuinii rohkem ida kui läänega ja seega võis selline samm olla Aiginale isegi kasulik; Adcock, Bury, Cock 1926: 259.

⁶⁰ Krentz 2010: 85.

⁶¹ Herodotos, 6.50.

varjutas ebameeldiv lugu ning kelle õiguspärasust troonile Kleomenes nüüd kahtluse alla seadma hakkas.⁶² Järgnevalt jutustab Herodotos, kuidas Kleomenes läks Delfi oraakli juurde ning kasutades ära kohalikku Delphi preestrit Kobonit, kellel oli püütia Perialla juures suur mõjuvõim, lastes anda välja ettekuulutuse, mille järgi Demaratos pole sündinud oma isast Aristonist ning pole seega õigusjärgne Sparta kuningas.⁶³ Selletõttu jäi Demaratos kuningakohast ilma ning oli sunnitud Spartast lahkuma.

Ettekuulutusele endale on Herodotos ainult viidanud, kirjeldades, kuidas spartalased Delfi oraaklit ära ostsid. Nagu edaspidisest näha võib, olid antud korrupsiooniskandaalil ka olulised tagajärjed – nii püütia kui teda mõjutanud Kobon jäid oma kohast ilma ning ka Kleomenes aeti spartalaste poolt minema ja sooritas hiljem enesetapu.⁶⁴ Kuigi on selge, et püütia oli ühe või teise poliitilise jõu mõjuväljas ning vaevalt oli tegu ainukese altkäemaksu juhtumiga, oli siinkohal tõenäoliselt oluline selle avalikkuse ette jõudmine. Võimalik, et senine praktika, tulles avalikuks ning jõudes rohkemate inimeste teadvusesse, põhjustas lihtsalt suurema skandaali.

Raske on öelda, mis ajast ennustus ise pärineb, arvestades, et sellele on ainult põgusalt viidatud. Selgemad on selle puhul aga Kleomenese motiivid. Robin Osborne on arvanud, et Demaratose tagandamine ei pruukinud olla niivõrd otsus enda isiklikest ambitsioonidest lähtuvalt, kuivõrd laiem välispoliitiline samm Pärsia vastu.⁶⁵ See argument tundub üsna loogiline, sest just äsja olid sündmused Ioonia linnade ülestõusus näidanud, et Pärsia ei ole oma lääne poole laienemise ambitsioonidest taganenud ning Kreeka riikidelt alistumise küsimine selliseid hirme kindlasti suurendasid. Aigina oli oluline oma laevastiku poolest ning tema langemine Pärsia kätte oli oht nii Ateenale kui Spartale. Loomulikult võisid mängida rolli ka Kleomenese ja Demaratose isiklikud suhted, kuid Delfi oraakli roll ei olnud siinkohal mitte kahe kuninga isiklike suhteid

⁶² Herodotos, 6.61-6.63.

⁶³ Herodotos, 6.66.

⁶⁴ Kleomenese surma asjaolud on üsna segased ning ka erinevad Kreeka linnriigid olid selle osas eri seisukohtadel. Enamasti olid seisukohal, et see oli jumalik karistus püütia äraostmise eest; Herodotos, 6.75.

⁶⁵ Osborne 1996: 327.

lahendada, vaid aidata Kleomenesel vabaneda teisest kuningast, kes tema sõjalist tegevust Aiginal takistas. Nagu hilisemast sõdade käigust näha võib, oli tegevus Aigina vastu 490ndatel eKr olulise tähtsusega, sest see muutis Aigina suhtumist Pärsiasse ning hilisem Ateena merevägi Aigina osalusel mängis Pärsia alistamises suurt rolli.⁶⁶ Sellisel juhul mõjutas Delfi äraostmine, juhul kui see ikka aset leidis, ka edasist sõdade käiku, mõjutades Aiginat poolt valima.

3.1.3 Sparta konflikt Argosega

Samasse ajajärku jääb ka Sparta vaenutegevus Argosega. Kui sõda nende vahel algas, saatis nii Sparta kui Argos saadikud Delfisse, et küsida nõu, kuidas oleks parem käituda. Meieni on säilinud ainult vastus Argosele, mis pärineb samast ettekuulutusest, milles oli juttu Mileetose langemisest (vt eelpool). Ettekuulutus ise kõlab nii: *Time shall be when the female shall conquer the male, and shall chase him; Far away - gaining so great praise and honour in Argos; Then full many an Argive woman her cheeks shall mangle. Hence, in the times to come 'twill be said by the men who are unborn, "Tamed by the spear expired the coiled terrible serpent."*⁶⁷

Tegemist ei ole väga üheselt mõistetava ettekuulutusega, sisaldades palju poolmüütilisi kujundeid, kuid see võib ette kuulutada Argose kaotust. Võib arvata, et tegu ei ole fabritseeritud ettekuulutusega. Sellele võib viidata nimelt asjaolu, et samas ettekuulutuses mainiti ka Mileetose langust ning sellise kahest erinevast osast koosneva ettekuulutuse võltsimine oleks pigem ebatõenäoline kui tõenäoline.⁶⁸ On selge, et Spartale oli oluline kehtestada võim Peloponnesose üle ning Argoses nägi ta endale liiga suurt konkurenti. On lausa pakutud, et põhjus, miks Sparta keeldus osalemast oma väega Ioonia ülestõusus oli sõda Argosega, mis sundis vägesid mandril hoidma.⁶⁹

⁶⁶ Osborne 1996: 328.

⁶⁷ Herodotos, 6.77.

⁶⁸ Parke, Wormell 1956: 158.

⁶⁹ Adcock, Bury, Cock 1926: 165.

Sellisel juhul võib vaadata seda nii, et Sparta väeosade puudumine Ioonia ülestõusus aitas pärslastel kergemini mässi maha suruda. Teisest küljest aitas Argose alistamine Spartal oma mõjuvõimu kasvatada.

Kui jääda argumenti juurde, et tegu on autentse ettekuulutusega ning proovida lahti mõtestada, mis olid Delfi motiivid sõjas, peab vaatama veel ühe koha Herodotose loos. Kuigi ettekuulutust ennast pole meile teada, mainib Herodotos, et kui spartalased käisid küsimas Delfist nõu Argose asjus, olevat neile öeldud, et nad peaksid Argose ära võtma.⁷⁰ Kui vaadata intsidenti Demaratosega, siis sealt ilmnes juba, et Spartal olid sõprussidemed Delfis ning kindlasti oli Spartal Delfis suurem mõjuvõim kui Argosel. Siiski on ettekuulutuses iseloomulik mitmetimõtestatav sõnastus, mis ei lase ka väga otseselt öelda, kelle poolel oraakel seisab, kuid arvestades poliitilist mõjuvõimu, on see ikkagi pigem Sparta kui Argos.⁷¹

3.1.4 Kokkuvõtte Sparta poliitikast

Sparta poliitikat kokku võttes on näha, et Kreeka-Pärsia sõdade alguses on ta valinud pigem äraootava suuna, mis võib põhjustatud olla ka vajadusest tegeleda sisemiste küsimustega – sõjaga Argosega ning kuningate Kleomenese ja Demaratose konfliktiga. Selle juures on ta saanud toetust Delfi oraaklilt, kes küll läbi mitte väga otseste, kuid siiski selgelt Sparta-meelsete ettekuulutuste sündmustes kaasa räägib. Samal ajal aga on Pärsia lähenemine sundinud ka Spartat pöörama enam tähelepanu väljapoole ning sekkuma Aigina konflikti, et hoida ära selle langemine Pärsia mõjusfääri.

⁷⁰ Herodotos, 6.76.

⁷¹ Omaette küsimus on, kuidas ettekuulutust omal ajal tõlgendati. On teada, et Cleomenes ei läinud Argose vallutamisega lõpuni ning jättis linna enda vallutamata kas poliitilistel või strateegilistel kaalutlustel. Igal juhul pandi ta tagasi Spartasse jõudes eufooride kohtu alla süüdistatuna, et ta polnud linna vallutamist lõpule viinud; Herodotos, 6.82.

3.1.5 Maratoni lahing

Samal ajal, kui Sparta tegeles peamiselt enda sisemiste küsimuste ning lähemate naabritega, valmistus Pärsia sõjavägi Datise juhtimisel tegema karistusretke Ateena ja Eretria vastu nende osaluse eest Sardese põletamises.⁷² Maratoni lahing, mida hilisemas Ateena ajaloolises mälus heroiseeriti ja mälestati ülima suurejoonelisusega,⁷³ tundub Delfi huviorbiidist esialgu pigem kõrvale jäävat. Herodotos ei maini, et ateenlased oleksid enne lahingu toimumist konsulteerinud Delfiga. Küll aga räägiti nii enne kui pärast Maratoni lahingut Alkmeoniidide seotusest Pärsiaga. Herodotos on juba maininud varasemast ajast Ateena saadikute käimist Sardeses ning läbirääkimiste pidamisest Pärsiaga: *The Athenians directly afterwards recalled Clisthenes, and the seven hundred families which Cleomenes had driven out; and, further, they sent envoys to Sardis, to make an alliance with the Persians, for they knew that war would follow with Cleomenes and the Lacedaemonian.*⁷⁴ Siinkohal on tegu küll 6. sajandi lõpuaastatega,⁷⁵ mil olukord oli pisut teine – Ioonia ülestõusu polnud veel toimunud ning seega olid Ateena ja Pärsia suhted pisut teised, kuid on selge, et isegi kui Alkmeoniidide ning Pärsia vahel mingisugused läbirääkimised olid, ning isegi kui need olid viljakad, ei tahtnud Ateena hilisem pärimus sellest midagi teada. Lisaks oleks pärast kreeklaste jaoks edukalt lõppenud Kreeka-Pärsia sõdasid olnud kohatu meenutada liitu Ateena ja Pärsia vahel, mis päästis Ateena Peloponnesose liidu invasioonist. Veelgi enam – neljanda sajandi ajaloolane Theopompos pidas seda hilisemaks propagandaks, mis üritas võltsida tegelikkust.⁷⁶ Kas selline sündmus tegelikult aset leidis ja oli sellisel juhul selles mingi roll ka Delfil, kelle poliitika juba sõja alguses pärsiasõbralik oli, jääb

⁷² Ateena ja Eretria väed süütasid 483. aastal põlema Sardese ning seal oleva Kybele templi, mis kuulus nüüd Pärsia impeeriumi koosseisu. Sardeses võib näha Kreeka Väike-Aasia linnade ikestaja sümbolit, olles endise Lüüdia kuningriigi pealinn ning kandunud üle Pärsia vallutusega vihaks pärslaste vastu; Krentz 2010: 73-74.

⁷³ Krentz 2010: 3.

⁷⁴ Herodotos, 5.73.

⁷⁵ Sõda Ateena ja Sparta vahel 507-506 eKr.

⁷⁶ Krentz 2010: 42-43.

praegu vastuseta.

3.1.6 Maratoni lahingu järelkajad

Nagu öeldud, ei anna Herodotos infot Delfi rolli kohta vahetult enne Maratoni lahingu toimumist, kuid olukord muutub kohe peale ateenlaste võitu. Juba üsnagi varsti peale lahingu lõppu sai selgeks, et tegu polnud ainult kohaliku sündmusega, mis puudutas Ateenat, vaid sellel oli laiem, ülekreekaline tähendus.⁷⁷⁷⁸ Kuigi Delfil näiliselt Maratonis mingit rolli ei olnud, sai ta hiljem rikkalikke annetusi ning tõenäoliselt hakati ka ateenlaste varakambrit⁷⁹ rajama just pärast Maratoni lahingu toimumist. Sellisel juhul on küsitav, miks tähtsustati nii suurel määral Delfit pärast lahingut, kui ta polnud ateenlasi toetanud. Kui vaadelda üldist praktikat, siis Delfiga konsulteerimine enne oluliste lahingute toimumist oli pigem reegel ning seega on tõenäoline, et ka enne pärslaste käesolevat sõjaretke Delfist nõu küsiti. Juhul kui ateenlased ikkagi Delfiga enne lahingut konsulteerisid, aga said vastuseks Pärsiale mitte vastu hakata, on võimalik, et hilisemas ajalookirjutuses ei tahetud seda lihtsalt välja tuua, sest Maratoni lahing oli niivõrd oluline sündmus ja selle varjutamine ei oleks olnud soositud. Sellisel juhul võib arvata, et Delfi mittevastuhaku-poliitika ei mänginud enam rolli ning rikkalike annetustega taheti lihtsalt näidata oma head meelt jumalatele, kes ateenlaste poolel lahingus olid seisnud.

Delfiga on küll konsulteeritud vahetult pärast lahingu toimumist Echetrilaise osas,

⁷⁷ Wilcken 1951: 136.

⁷⁸ Langenud ateenlased kremeeriti juba lahingukohal ning neile rajati hauamonument. Ateena akropolile rajati ioonia stiilis sammas, mis mälestas Kallimachost, kui lahingus langenud väejuhti ning lahingu enda kohta rajati monument Miltiadesele kui ühele olulisemale väejuhile; Krentz, 3.

⁷⁹ Ateenlaste varakamber on 9687m pikk ja 6621m lai sammastega ehitist, mis oli rikkalikult kaunistatud stseenidega Kreeka mütoloogias ning mis praeguse ajani on üks silmapaistvamaid ehitisi Delfis. Tema ehitamise aja kohta on erinevaid seisukohti, kuid kui uskuda Pausaniast, toimus see pärast Maratoni lahingut; Petsas 1981: 36. Varakambrit on maininud ka Pausanias: Pausanias, 10.11.5.

keda on maininud Pausanias oma Ateena kirjelduses.⁸⁰ Echtelaiost kujutati Ateena agoraal oleval freskol Stoa Poikile`l ning tegu on tõenäoliselt Ateena kohaliku viljakusjumalusega, keda usuti olevat lahingu käigus ateenlastele appi tulnud ning kellele linnriikliku kultuse rajamiseks nüüd Delfilt kinnitust küsiti.⁸¹ Nii uue jumala kultuse sisseseadmine kui rikkalikud annetused näitavad, et ateenlased tähtsustasid lahingut ning arvukate monumentidega, millest uhkeimad Delfisse kerkisid, sai oma linnriiklikku uhkust demonstreerida.

Maratoni lahinguga olid ateenlased pärslaste karistusretke tagasi löönud ning kuigi Delfi oli siamaani näidanud pigem alalhoidlikku positsiooni Pärsiale vastuhaku kindlustamises, näitavad uued ehitised ja rikkalikud annetused, et tema varasemad sidemed Kreeka linnriikide, eelkõige Alkmeoniididega, olid endiselt tugevad ning tema tähtsus polnud kuhugi kadunud, vastupidi – ta oli kohaks, kus ateenlased demonstreerisid oma head meelt eduka lahingu üle.

3.2 Periood Maratoni lahingust Salamise merelahinguni

3.2.1 Muutused Kreekas pärast Maratoni lahingut

Kuigi Maratoni lahingul oli oluline tähendus Ateena eneseteadvuse kasvule, ei olnud sellega otsustatud sõdade saatus. Lisaks ei olnud hoolimata edukast lahingust muutunud jõudude vahekorrad Kreeka siseselt – Sparta oli endiselt tugevaim sõjaline jõud Balkani poolsaarel ning tema toetusest sõltus sõjaline edukus.

Samal ajal ei ole hoolimata edust Maratoni juures näha Delfi oraakli suhtumises suuremat muutust. See on mõnes mõttes loogiline, sest pärslaste uuel sissetungil Kreekasse⁸² langesid Põhja- ja Kesk-Kreeka linnriigid üksteise järel vaenlase kätte ilma

⁸⁰ Pausanias 1.32.5.

⁸¹ Parke, Wormell 1956: 162.

⁸² Pärslaste uus sissetung Kreekasse 480ndate lõpul eKr.

suurema vastupanuta, nende seas ka Tessaalia ja teised Amfiktüoonia nõukogu liikmed, kellel oli Delfi üle mõju. Tõenäoliselt nähti, et ühine vastupanu Pärsiale oleks ebatõenäoline ning arvestades, et alistumine oleks vältimatu, ei oleks see linnriikidele ka kasulik.⁸³ Seetõttu võib oletada, et kuigi Pärsia võidu korral oleks see tähendanud Delfi jäädavat inkorporeerimist Pärsia riigi koosseisu, järgiti siin üldist Amfiktüoonia nõukogu liikmete suundumust selle asemel, et osutada vastupanu iga hinna eest.

3.2.2 Tempe kaitsmine

Kuigi Kesk-Kreeka langemine Pärsia koosseisu toimus kiiresti ja ilma suurema vastupanuta, on oluline jälgida, millist rolli mängis see Delfi ja Kreeka suhtes üldisemalt ning milline oli seejuures Delfi enda seisukoht. Kreekas on kolm looduslikku kaitseliini, milleks on Tempe org Põhja-Tessaalias, Termopüülide maakitsus Kesk-Kreekas ning Isthmose maakitsus, mis ühendab Peloponnesose poolsaart Kesk-Kreekaga.⁸⁴ Esimesed kaks neist mõjutavad otsesemalt Delfi ning Ateena, viimane Sparta ja tema Peloponnesose liitlaste julgeolekut. Kui pärslased 480. aastal eKr uue Kreeka-vastase ekspeditsiooniga alustasid, tõusis päevakorda Tempe kaitsmine. Herodotose järgi läksid kreeklased küll Tempesse, kuid pärast Makedoonia Alexandri saadikute hoiatust Pärsia armee üleoleku osas otsustasid siiski lahkuda. Herodotos ise arvab seejuures, et määravaks sai asjaolu, mille järgi pärslased võivad sisse tungida ka läbi teise maakitsuse pisut eemal, mis omakorda muudaks üksnes Tempe kaitsmise mõttetuks.⁸⁵ Nagu üsna pea selgeks sai, oli see kaalutlus õigustatud.

⁸³ Parke, Wormell 1956: 165.

⁸⁴ Dahlheim 1994: 175.

⁸⁵ Herodotos, 7.173.

3.2.3 Saadikute läkitamine Argosesse, Kreetale, Sürakuusasse ning Kerkyrale

Herodotos ei anna meile mingisugust teavet sellest, kas Tempe oru kaitsmise küsimuse päevakorda tõusmisel konsulteeriti ka püütiaga või mitte. Tegemist on kahtlemata Delfi jaoks olulise temaga, sest liitlaste ebaõnnestunud kaitsepoliitika korral määratuks see Kesk-Kreeka linnriikide, sealhulgas Amfiktüoonia nõukokku kuuluvate liikmesriikide saatuse ning seega võiks olla huvipakkuv, milline oli seejuures Delfi seisukoht. Üldisemate tendentside leidmiseks võiks siinkohal vaadata aga Herodotose teisi märkusi, mis puudutavad Kreeka linnriike ning nende kaalutlusi seoses vallandunud sõjaga. Liitlaste kongressil Isthmosel⁸⁶ arutati muuseas ka vajadust läkitada saadikud Argosesse, Kreetale, Sürakuusasse ning Korkyrale^{87, 88} et veenda neid liitlaste poolel sõtta astuma. Herodotose järgi saadeti delegaadid kõigepealt Argosesse, kes otsustasid oma hiljutisi kaotusi sõja tõttu Sparta vastu (vt eestpoolt) arvesse võttes esmalt konsulteerida Delfiga. Vastus, mille nad püütialt said, oli järgmine: *Hated of all thy neighbors, beloved of the blessed Immortals, Sit thou still, with thy lance drawn inward, patiently watching; Warily guard thine head, and the head will take care of the body.*⁸⁹ Siit on selgelt näha, et Delfi soovitus oli sõjast kõrvale jääda, vihjates, et vaenlane, kelle vastu end kaitsta tuleb, on hoopis naaberriik Sparta.

Selline mittevastuhakkamist toetav tendents jätkus ka Kreeta ja Sürakuusa osas. Oodates esmalt ära kutse ühineda liitlaste armeega Pärsia vastu, konsulteerisid ka kreetalased Delfiga ning said järgmise vastuse: *"Fools!" replied the Pythoness, "do ye not still complain of the woes which the assisting of Menelaus cost you at the hands of angry Minos? How wroth was he, when, in spite of their having lent you no aid towards avenging his death at Camicus, you helped them to avenge the carrying off by a*

⁸⁶ Kreeka linnriikide kokkusaamine 481. aasta sügisel eKr Isthmosel, kus arutati küsimusi seoses Pärsia teise ekspeditsiooniga Kreeka vastu (eristades seda esimesest, mis toimus 490. aastal karistusretkena Ateena ja Eretria vastu).

⁸⁷ Tänapäevase nimega Korfu, saar Kreeka loodeosas.

⁸⁸ Herodotos 7.145.

⁸⁹ Saadikute saatmisest Argosesse ja vastusest Delfi oraaklilt vt Herodotos 7.148.

barbarian of a woman from Sparta“!⁹⁰ Rõhudes siinjuures kreetalaste uskumusele, mille järgi nad olid varem eksinud, kui ühinesid Menelaose ekspeditsiooniga Trooja vastu, selle asemel, et kätte maksta kuningas Minose mõrvamise eest, püüab püütia läbi ironia selgeks teha, et ei tasu sekkuda välistesse asjadesse, kui endalgi on piisavalt muresid, mida lahendada.⁹¹

Kuigi motiivid kahe ennustuse vahel on pisut erinevad – viidates Kreeta puhul varasemat eksimust ja hoiatades kadunud kuningas Minose viha enda peale tõmbamise eest ning Argose puhul rohkem välistele konfliktidele rõhudes (*hated of all thy neighbors*), on selge paralleel Delfi poliitika osas tuntav – üheselt mitte sõtta sekkuda. Sürakuusa osas ei ole Herodotose põhjal säilinud märkusi Delfiga nõupidamisest, kuid on antud hoopis erinev stsenaarium. Selle järgi saatis Sürakuusa valitseja Gelon Delfisse saadikuna Kadmose koos suure summa rahaga jälgima sõja käiku – Pärsia võidu korral tuli see toimetada võitjale koos „mulla ja vee“ andmisega, kreeklaste võidu korral aga tuua koju tagasi.⁹² Kui jätta kõrvale Herodotose märged Sürakuusa kohta, mis ei anna uut informatsiooni Delfi hoiakute suhtes, võib kahe eelneva puhul järeldada, et Delfi üldine seisukoht on liitlaste poliitika suhtes ebasoosiv, Pärsiale mitte vastuhakkamisele viitav. Kui Delfile tähendaks Kreeka linnriikide ebaedu Pärsia riiki inkorporeerimist, siis kas tulekski siin näha Delfi preesterkonna soovi selles suunas? Kui nii, siis see tekitaks paratamatult küsimuse, milline potentsiaalne kasu seisnenuks Pärsia riiki liitmisega Delfile?

⁹⁰ Herodotos 7.169.

⁹¹ Minose legendist vt Parke-Wormell 1956: 166.

⁹² Herodotos 7.163.

3.2.4 Delfi motiivid liitlaste poliitika kujundamisel

Ei ole ühest ja selget seisukohta selles osas, millised olid Delfi motiivid. Enamus käsitlusi rõhutavad pigem, et Delfi poliitika taga ei tohiks näha poolehoidu Pärsia suhtes, vaid pigem arusaamist reaals poliitilisest olukorrast ning sellest, et suure tõenäosusega on Pärsia edukas nii-kui-nii – lõppkokkuvõttes oli vaja tõestada, et ennustused olid kõnelnud tõtt.⁹³ Mõned käsitlused seevastu on välja toonud, et Pärsia võit ei pruukinud olla sugugi nii ebasoodsa väljavaatega Delfi suhtes.⁹⁴ Käesoleva töö autor on seisukohal, et siin võisid mängida mõlemad tegurid – ei saa eitada, et Kesk-Kreeka langemist Pärsia koosseisu oli raske ära hoida, ning arvestades, et edu puhul Maratoni lahingus mängisid rohkem kaasa soodsad juhused ning ateenlaste nutikus kui nende arvuline ja sõjaline üleolek Pärsiast, ei saa imeks panna Delfi oraakli veendumust uskuda pärslaste edusse teistes Kreeka vastastes ekspeditsioonides. Samas ei pea arvama, et Delfi langemine Pärsia kätte oleks endaga kaasa toonud negatiivseid tagajärgi – Pärsia üldine poliitika vallutatud aladel oli siseasjadesse mitte ülemäära sekkuv ning lisaks olid Delfi suhted Pärsiaga sõbralikum olnud juba üsna pikka aega.⁹⁵ Herodotos kinnitab lausa, et Xerxes oli kursis Delfi aaretega paremini, kui sellega, mis olid ta enda kodus.⁹⁶ Tõenäoliselt on tegu küll liialdusega, aga selge on see, et Pärsia kuningakoja ning Delfi suhted olid siiski kõike muud kui vaenulikud. Ei ole põhjust ka arvata, et Delfi preesterkond oleks Pärsia riigi koosseisus oma mõjuvõimu kaotanud. Seega võib väita, et Delfi tagasihoidlikkusele rõhuvates ennustustes neile linnriikidele, kes oleksid potentsiaalselt võinud liitlasi sõjas Pärsia vastu aidata, mängisid kaasa nii Delfi ratsionaalsed kaalutlused ja ettenägelikkus Pärsia võidu suhtes (mis nagu hiljem näha, osutus valeks), kui ka üldine sõbralikum suhtumine Pärsia riiki.

⁹³ Hammond 1988: 540.

⁹⁴ Wilcken 1951: 137.

⁹⁵ Boardmann, Hammond 1982: 319.

⁹⁶ Herodotos, 8.35.

3.2.5 Termopüülide lahing

Kui Kreeta ja Argose puhul oli tegu pigem vähemtähtsate linnriikidega kreeka maailmas, siis Sparta ja Ateena omasid poliitiliselt palju suuremat mõju nii Kreekas üldisemalt kui ka Delfis, mis lubab oletada, et nende suhtes ei saanud Delfi järgida sama tegevusliini kui näiteks Kreeta ja Argose korral. Vaadeldes esmalt Spartat, on selge, et asudes Peloponnesose poolsaarel ning seega kaugemal Pärsia vägedest, oli talle olulisim Isthmose maakitsuse kaitsmine,⁹⁷ samal ajal kui Ateenat ohustanuks juba Pärsia vägede liikumine üle Termopüülide maakitsuse.⁹⁸ Ometi oli Sparta maavägi koos oma Peloponnesose liitlastega hädavajalik, et kaitsta Termopüülide maakitsust ning seista vastu Pärsia vägede edasitungimisele Kesk-Kreekas. Termopüülide ületamine andis ka vaba ligipääsu Delfile ning seega on paslik vaadata, millised olid tema hoiakud Sparta, aga üldisemalt kogu liitlasvägede kaitsepoliitika suhtes.

Isthmosel oli vastu võetud kaks olulist otsust: esiteks, et Sparta saab nii maa- kui merevägede ülemjuhatajaks ning veidi hiljem, pärast ebaõnnestunud katset kaitsta Tempet, otsus saata maavägi kaitsma Termopüülide maakitsust.⁹⁹ Edasiste sündmuste puhul on märkimisväärsed kaks asja: spartalaste otsus ära saata enamus väeüksusi ning otsus jääda arvuliselt väiksearvuliste spartalastest, thespialastest ning teebalastest koosneva sõjaväega Termopüülidele, kuigi nii väikese väeüksuse jäämine tähendas kindlat kaotust vastasele.¹⁰⁰ Selline sündmuste käik ei ole imekspandav mitte ainult

⁹⁷ Sparta huvidest vt Herodotos, 7.207.

⁹⁸ Kitsas ligipääs mägede ja mere vahel Tessaalias, mis oma kitsamaias kohas oli vaid 15m laiune.

Tänapäeval näeb piirkond tänu lainete uuristavale tegevusele üsna erinev välja.

⁹⁹ Otsus võeti Herodotose järgi vastu 2. kogunemisel Isthmosel. Oluliseks peeti maaväe ja laevastikku hoida üksteisele võimalikult lähedal, et edukalt kommunikeeruda, mistõttu laevastiku jaoks valiti Artemisium Euboia saare põhjaosas; Herodotos, 7.175.

¹⁰⁰ Kuigi arvestades Sparta väe väiksearvulist hulka, mida Herodotos põhjendas Karneia pidustuste ning olümpiamängudega – nimelt pidid ülejäänud väeosad järgnema, kui pidustused on läbi, ei saa öelda, et Sparta vägede positsioon Leonidase juhtimisel oleks olnud lootusetu: ta suutis tagasi lüüa Xerxese rünnaku 3 järjestikkusel päeval augustis 480, võlgnedes selle paljuski oma enda ihukaitsväele või *hyppelisele*. Olukord muutus, kui Kreeka vägesid reetis Ephialtese nimeline mees, kes juhatas Pärsia väed üle mäekuru, mis püüdis Kreeka väeüksused lõksu; liitlaste vägedest Hooker 1980: 164, Kreeka

tänapäevastele uurijatele, vaid avaldas imestust ka tollel ajal nii pärslastele kui kreeklastele endile.¹⁰¹ Esmalt tuleks vaadata Herodotose kui meile senini kõige olulisema allika versiooni sündmuste põhjustest. Herodotos seletab ülejäänud väeüksuste ärasaatmist sooviga kaitsta nende turvalisust ning väiksema üksuste jäämist oraaklikuulutusega, mille Sparta olevat saanud üsnagi sõja alguses Delfist. Ennustus ise kõlas nii: *O ye men who dwell in the streets of broad Lacedaemon! Either your glorious town shall be sacked by the children of Perseus, or, in exchange, must all through the Aholae Laconian country mourn for the loss of a king, descendant of great Heracles.*¹⁰² Kui Herodotos usub kindlalt kuningas Leonidase ennastohverdavasse käiku, et kaitsta Spartat hävingust, siis tänapäevased autorid on selles osas pigem skeptilised. Selles vaatepunkti kaitseks on erinevad autorid toonud välja mitmesuguseid argumente.

Esmalt on spekuleeritud, et kui Leonidas oleks tahtnud käituda ennastohverdavalt, siis tunduks kummaline tema ligikaudu nädalane katse kaitsta Termopüülide maakitsust enne, kui ta suurema osa väest minema saatis; veelgi enam arusaamatu tunduks umbes 300 hiljem sõjaks olulise spartalase langemine, millele lisandusid veel kaotused teebalaste ja thespialaste leeris.¹⁰³ See argument tundub mõneti loogiline, arvestades, et kui Leonidase eesmärk oli läbi oma märterliku langemise päästa Sparta ja tuua sellele kuulsust ja edu, oleks neid sõdureid vaja läinud edasistes lahingutes, näiteks Isthmose kaitsmisel, mis tundus loogiline käik pärast Termopüülide langemist. On väheusutav, et strateegiliste väejuhivõimetega kuningas ei oleks sellega arvestanud ning lasknud suurel osal headest sõjameestest langeda. Lisaks on argumenteeritud, et isegi kui Sparta oodanud suurema väekontingendi saabumist Karneia pidustuste ning olümpiamängude lõppedes,¹⁰⁴ oleks ta võtnud kaasa kui mitte rohkemaarvulise sõjaväe, siis vähemalt parimad spartalased.¹⁰⁵ Selle argumendiga edasi minnes, on Paul Cartledge välja

üksuste reetmisest Herodotos, 7.213.

¹⁰¹ Wilcken 1951: 141.

¹⁰² Herodotos, 7.220.

¹⁰³ Langenutest vt Herodotos, 7.224-7.233; Parke, Wormell 1956: 167.

¹⁰⁴ Suurem väeüksus pidi saabuma Termopüülidele pärast Karneia pidustuste lõppemist Spartas ning liitlaste vägi pärast seda, kui olümpiamängud olid läbi saanud; Herodotos, 7.206.

¹⁰⁵ Leonidas valis endaga kaasa 300 meest, kel juba olid pojad; Cartledge 1979: 204.

pakkunud kolm võimalikku lahendust:

- 1) võib uskuda, et Sparta väed olid küll piisavad maakitsuse kaitsmiseks ning Pärsia väe tagasihoidmiseks, aga nende kaotuses sai saatuslikuks just nimelt Pärsia vägede juhatamine kreeklaste selja taha reeturist Ephialtse¹⁰⁶ poolt.
- 2) on võimalik, et Sparta järgis Peloponnesose huvisid teenivat poliitikat, jättes teisejärguliseks Kesk-Kreeka kaitsmise. Sellisel juhul olid tema väed ebapiisavad vaenlasele vastu seismiseks ka juhul, kui reetmist poleks toimunud.
- 3) kolmas võimalus on uskuda, et Themistoklese dekreet¹⁰⁷ – Vana-Kreeka dokument, mis on antud välja Ateena rahvakoosoleku poolt Themistoklese ettepanekul ning mis väidetavalt vaidlustab Herodotose versiooni Atika evakueerumise osas – on autentne dokument, mille järgi taganemine Isthmosele oli asjade loogiline käik.¹⁰⁸

Nendest lahendusvariantidest viimased kaks kinnitavad, et Sparta ning tema liitlaste vägede allajäämine pärslastele oli juba enne lahingut üsna tõenäoline, mis tekitab jällegi küsimuse, miks Leonidas kogenud väejuhina üleüldse riskis sellise ettevõtmisega. Esimene väide toetab pigem Herodotose versiooni, kuid jätab arusaamatuks, milline oli Leonidase suhtumine ennustusse enne Ephialtse reeturlikku pööret, sest viide Delfi oraaklile tuleb Herodotose puhul narratiivina sisse alles pärast seda. Juhul, kui Leonidas oli teadlik, et Sparta päästmiseks peab üks kuningatest langema, ning uskudes Herodotost, et ennustus oli saadud enne lahingu toimumist, jääb arusaamatuks, mis roll

¹⁰⁶ Kohalik kreeklane Malisest, kes Herodotose järgi reetis kreeklasi, lootes saada vastuteenet Pärsia kuningalt ning juhatas vastased salaja üle Termopüülide mäekuru kreeklaste selja taha; Herodotos, 7.213.

¹⁰⁷ Vana-Kreeka dokument, mis vaidlustab Herodotose versiooni elanikkonna Atikast evakueerimisest kui meetmest, mis võeti kasutusele alles pärast liitlasvägede ebaõnnestunud katset hoida tagasi Pärsia vägesid Kesk-Kreekas. Selle järgi oli elanikkonna evakueerimine Atikast osa suuremast plaanist, mis töötati välja juba enne Termopüülide lahingut. Dekreedid autentsuse üle on palju vaieldud; Themistoklese dekreedid Cartledge 1979: 205 ja Georges 1986: 25-31.

¹⁰⁸ Oma huvidest lähtudes oleks Sparta võinud keskenduda ainult Isthmose kaitsmisele, aga olles sõltuvuses Ateena laevastikust, pidid nad ka tolle huvisid arvesse võtma; Bury, Litt 1937: 260; Cartledge 1979: 205.

oleks olnud hiljem liituma pidanud väeüksustel, kui Sparta päästmiseks piisanuks kuninga langemisest. Sellisel juhul pidi ennustus saama määravaks ikkagi pärast pööret lahingus, sest enne sellele suuremat tähtsust ei osutatud.

Suurem osa tänapäevaseid autoreid suhtub Herodotose jutustusse käesoleva ennustusega seoses siiski pigem kriitikaga. J. T. Hooker on arvanud, et Herodotose versiooni puhul spartalaste heroilisest võitlemisest viimase hetkeni on tegu pigem hilisema propagandaga, mis on loodud põhjendamaks nende eksimusi strateegilistes valikutes sõja juhtimisel – Leonidase puhul valesti kalkuleeritud otsused sõjaväega opereerimisel ning Kreeka väe poolt üldisemalt nende suutmatus käituda otsustavamalt ning eesmärgipärasemalt pärast otsuse vastuvõtmist kaitsta Termopüülide maakitsust. Sellisel juhul tuleneb Herodotose versiooni ekslikkus temale kättesaadavate piiratud allikate olemasolust – tõenäoliselt on ta edasi andnud Sparta versiooni, mis on loodud pärast lahingut ning milles ebaratsionaalsed otsused on hea maine säilimise nimel asendatud heroiseeritud väikese väeüksusega, kes võitles viimase veretilgani.¹⁰⁹

Käesoleva töö autor nõustub pigem nendega, kes peavad Delfi poolt antud kuulutust hiljem leiutatuks – nagu juba eelpool öeldud, annab selliseks arvamuseks aluse ettekuulutust puudutava narratiivi sissetulemine alles pärast sündmuste pöördumist sõjas – see ei paista Sparta väeüksuse varasemas tegevuses enne Ephialtase reetmist mingisugust rolli mängivat. Kui Herodotose versioonis nimetatud reetmine ka toimus, jääb siiski arusaamatuks, miks jäi kuningas Leonidas koos väeüksusega siiski paigale, kuigi oli aru saada, et lahingu saatus on sellega otsustatud. Sellise ebaloogika kõrvaldamiseks võiks kogu lugu pidada hilisema Sparta propaganda tulemuseks.

Kui jääda versiooni juurde, et mingisugust ennustust Sparta kuninga langemisest tegelikult polnud, jääb vastuseta küsimus, milline oli Delfi seisukoht liitlasvägede tegevuse suhtes. Kui arvestada, et Delfile oli oluline jääda lõppkokkuvõttes võitjate poolele ning tõestada, et ennustused on kõnelnud tõtt, on alust arvata, et seni, kuni jõudude tasakaal püsib sama, ei ole ka püütia suhtumises ette näha muutusi. Kui seni polnud Delfi kreeklasi vastuhakupoliitikale julgustanud, oli see tulenenud eeskätt Pärsia sõjalisest üleolekust. Seega on loogiline, et kui me otsime muutusi Delfi hoiakutes,

¹⁰⁹ Hooker 1980: 165-155.

peame me leidma neid ka jõudude tasakaalus. See viib meid õigustatud küsimuseni, kust neid muutusi leida ning kas on alust uskuda kreeklaste sõjalise võimekuse kasvu?

Kõige olulisem muutus on toimunud ehk Kreeka linnriikide eneste hoiakutes. Senine omavaheline vaenupoliitika näib olevat end ammendanud või nagu Herodotos seda kirjeldab – „ühise vaenlase liginemine ohustas kõiki ühtmoodi, mis sundis linnriike oma jõudusid ühise eesmärgi nimel ühendama.“¹¹⁰ Selline ühtne tegutsemine oli teatud mõttes pretsedenditu – kuigi regionaalseid liite oli moodustatud ka juba kuuendal sajandi jooksul – eelpool nimetatud Peloponnesose liit, Amfiktüoonia nõukogu, Boiootia liit jt, jäidki need varemalt üksnes piirkondlikke huve teenima. Nüüd on aga väline ekspansioonioht sundinud linnriike konsolideeruma ning esmalt mängib selles juhtrolli just Sparta koos oma liitlastega. Oluline on selline ühistegevus eelkõige seetõttu, et kui varem olid üksikud ning omavahel sõdivad linnriigid Pärsiale üsna kergeks saagiks, siis nüüd vältis see tükk haaval alistumist ning aitas koordineerida ühist tegevust tunduvalt efektiivsemalt. Tundub loogiline, et selline uus poliitiline seis võis panna ka Delfi dilemma ette ning sundida oma mittevastuhaku poliitikat kuulutavaid hoiakuid lõdvendama – üldjuhul arvestas Delfi oma väljaütlemistes sellega, et need oleksid võimalikult akuraatsed ning klapiksid reaalsete lõpptulemustega. Küsimus on, kuivõrd tõsiselt võetavalt suutis ta hinnata tugevnevat koostööpoliitikat Kreeka riikide vahel ning ette aimata selle mõju sõdade edasisele käigule?

3.2.6 Merelahing Artemisionis

Selleks, et vaadelda võimalikku hoiakute muutumist Delfis, on oluline aru saada, mis toimus samal ajal merel, kui Sparta ning tema liitlaste väeüksus Termopüüüdel võitles. Nagu juba eespool öeldud, opereerisid kreeklaste maavägi ning laevastik üksteisele piisavalt lähedal, et oleks hõlpsam omavahelist suhtlust pidada. Samal ajal kui Leonidase vägi Termopüüüde maakitsust kaitses, tegutses laevastik Artemisioni neemel Euboia saare põhjatipus. Siinkohal pärineb Herodotoselt üks huvipakkuvamaid

¹¹⁰ Herodotos, 7.145.

oraaklikuulutusi, mis näitab Delfi hoiakuid hoopis uuest küljest. Nimelt olevat delfilased ise nii oma enda kui kogu Kreeka julgeolekut silmas pidades, konsulteerisid Apolloniga ning saanud vastuseks palvetada tuulte poole, sest tuuled on Kreekale abiks.¹¹¹ Herodotose järgi pidas ennustus paika ning peagi tõusiski torm, mis Pärsia laevastikule suuri kaotusi põhjustas.¹¹² Kui eelmise oraaklikuulutuse osas lähevad erinevate uurijate arvamused rohkem lahku, siis siinkohal ollakse üksmeelsemad, et tegu on viitega autentsele tekstile.¹¹³ Seda põhjendatakse eeskätt ennustuse ratsionaalse iseloomuga – võimalus Pärsia laevastiku sattumisest tormi kätte oli paljude kreeklaste soov ning ei peeta tõenäoliseks, et sellekohane kuulutus oleks loodud pärast lahingut.¹¹⁴ Osa autoreid on siiski seisukohal, et kuna võib pidada tõenäoliseks, et liialdatud on Pärsia laevastiku suuruse osas, on seda tehtud proportsioonide huvides ka nende laevade hulga osas, mis tormis hukkusid.¹¹⁵ Hoolimata sellest, millised olid täpselt kaotused pärslaste laevastikus, võib siinkohal jääda üldise seisukoha juurde, et tegu on Delfi autentse ettekuulutusega ning ei ole loodud pärast lahingut, sest vastupidise arvamuse jaoks ei leidu mõjuvaid argumente. Sellisel juhul on tegu esimese selgelt kreeklasi toetava ennustusega Delfi poolt võitluses pärslaste vastu. Selleks, et vaadata, kas tegu on pigem erandi või uue kujuneva tendentsiga, tuleb vaadelda lähemalt suhteid Delfi ja teise suure Kreeka linnriigi Ateena vahel.

¹¹¹ Herodotos, 7.178.

¹¹² Herodotos on maininud, et pärast Pärsia laevastiku kaotusi merel rajasid delfilased altari Thyiele, Kefesuse tütrele ning praktika ohverdada Tuultele jätkus seal tema kaasajani; Herodotos tormist, 7.188; kultusest 7.178.

¹¹³ Tavapärasest heksameetrilises värsis originaalennustust meieni säilinud pole.

¹¹⁴ Parke, Wormell 1956: 168.

¹¹⁵ Eeskätt Bury ja Litt; Bury, Litt 1937: 261; pärslaste kaotustest vt Herodotos, 7.190.

3.2.7 Ateena ning Delfi suhted ja tugeva Ateena merejõu rajamine

Ateenal oli oma laevastik juba enne Kreeka-Pärsia sõdasid ning ka sõdade senises järgus oli Ateena merevägi olnud suure kaaluga teiste seas – Kreeka laevastiku suurust Artemisionil on hinnatud 271-le, millest ateenlased andsid suurema osa. Siiski jäi nii arhailisel ajal kui ka sõdade senises järgus Ateena oma tähtsusest pigem Sparta varju. Näiteks on Herodotos maininud, et liitlased keeldusid Ateena alluvuses sõdimast ning seega pandi mereväge juhtima ikkagi spartalane Eurybiades.¹¹⁶ Tõenäoliselt ei olnud Ateena suutnud ennast veel tõestada autoriteedina sõjalistes operatsioonides ning formaalse rolli laevastiku juhtimises võttis enda kanda ikkagi Sparta.¹¹⁷ Et olla edukas merelahingutes, vajab Ateena võimsamat laevastikku, mis suudaks konkureerida ka tugevate vastastega. Lisaks oli Ateena pidanud juba mõnda aega silmitsi seisma teise lähedase merejõu Aiginaga. Olulistest muutustes, mis aitasid kaasa Ateena prestiiži tõusule Kreekas, mängisid kaasa just järgnevad sündmused.

Herodotose versiooni järgi käisid ateenlased Delfis nõu küsimas, mida pärslaste sissetungi korral teha. Kuna vastus Ateena saadikuid ei rahuldanud, soovitudes neil koos naiste ja lastega linnast põgeneda ning kuulutades ette vaid hävingut, otsustati minna veel kord oraakli juurde paremat vastust välja kauplema. Sellel korral oli ennustus saadikutele meelepärasem, lubades „puust müüridel“ ateenlasi kaitsta ning kinnitades, et pärslastega kohtutakse uuesti „Pühas Salamises“. Järgnevate vaidluste käigus Ateenas üritati vastakaid arvamusi tekitanud ennustusi kuidagi selgitada, kuni lõpuks jäi peale Ateena riigimehe Themistoklese versioon, mis tõlgendas „puust müüre“ kui laevastikku ning „*Holy Salamist*“ kui ateenlastele edukat lahingut pärslaste vastu. Kuigi Herodotose versioonis, mis puudutab vaidlusi puust müüride ja laevastiku ehitamise osas, ollakse enam ühel meelel, lähevad erinevate ajaloolaste seisukohad Delfi rolli osas suuresti lahku.¹¹⁸ Küsimuseks ei ole mitte ainult eespool mainitud Themistoklese dekreet, mida

¹¹⁶ Laevastikust Herodotos, 81-82; Hooker 1980: 166.

¹¹⁷ Formaalse rolli all tuleb siin silmas pidada seda, et hoolimata alluvusest Eurybiadesele, oli Themistoklesel juba Artemisiumis oluline roll täita laevastiku juhtimisel; Hooker 1980: 166.

¹¹⁸ Herodotos Delfi oraaklikuulutustest 7.140-7.141, laevastiku ehitamisest; 7.143-7.144; Atika

paljud ajaloolased võltsinguks peavad,¹¹⁹ vaid ka Herodotose seisukohad kui sellised. Osad autorid, nagu näiteks Wormell ja Parke, on seisukohal, et tegu ei saa olla võltsingutega, sest sellisel juhul ei oleks võltsija püüdnud näidata katset Apolloni meelt muuta ning uut ennustust paluda. Selle seisukoha järgi oli Themistoklesel plaan laevastikku ehitada¹²⁰ juba olemas ning poliitiliste vastaste veenmiseks oli vaja saada lihtsalt jumalikku kinnitust.¹²¹

Teised, eeskätt hilisemad autorid, on vastupidiselt just arvamusel, et oraaklikuulutusi ei saa pidada autentseteks. Selle seisukoha kaitsjad on välja toonud nii värsside pikkuse ja poeetilise vormi kui ka selle, et ajalooliselt tõseks osutunud ennustused ei soovita põgenemist ohu korral.¹²² Lisaks on püütud ümber lükata ka seisukohta, et Herodotose kaasaegsed, vanemad kodanikud olid veel sündmustele piisavalt lähedal, et nõustuda Herodotose versiooniga juhul, kui see oleks vale,¹²³ mida põhjendatakse asjaoluga, et Herodotose kaasajal oli andmete usaldusväärsus võrreldes tänapäevasega üsna madal ning oli vähe võimalusi Herodotose väidete tõepärasuse kontrollimiseks.¹²⁴ Lisaks on pakutud, et kuna ennustusprotsess Delfis oli privaatne, ei saa läbi tunnistajate kuidagi kinnitada, mis oli õige või vale versioon.¹²⁵

Siiski ei ole ka Herodotose versioonides kahtlejad tema narratiivi paikapidavust täielikult ümber lükata üritanud. Bowden on argumenteerinud, et arusaam sellest, et pärslased on Ateenasse karistusaktsioonile tulemas, pidi olemas olema – oma kavatsuste tõsidust olid nad Maratonis juba tõestanud, viies läbi karistusretke Ateena ja Eretria vastu nende osaluse eest Sardise põletamises. Seega, kui plaan Ateenat läheneva Pärsia ekspeditsiooni valguses evakueerida¹²⁶ olemas oli, oli sellise ettevõtmise jaoks vaja

evakueerimisest, 8.41.

¹¹⁹ Bowden argumenteerib, et kuigi viiteid tekstile on ka antiikajast, võiks seda siiski võltsinguks pidada;

Bowden 2005: 5; võltsingu teooriat toetavad ka Georges jt autorid: Georges 1986: 14.

¹²⁰ Themistoklese plaanist laevastik ehitada Herodotos, 7. 144.

¹²¹ Parke, Wormell 1956: 170-171.

¹²² Fontenrose 1978: 125.

¹²³ Seda seisukohta toetab näiteks Parke; Fontenrose 1978: Parke 1956: 170.

¹²⁴ Fontenrose 1978: 128.

¹²⁵ Georges 1986: 33.

¹²⁶ Evakuatsioon hõlmas ka templeid.

kindlasti ka jumalikku kinnitust ning sellisel juhul on võimalik, et konsulteerimine ise küll toimus, aga värsid on kokku pandud millalgi pärast 480. aastat mõne luuletaja poolt.¹²⁷ See võiks omakorda seletada ka nende poeetilist iseloomu.

Nagu näha, on need kaks oraaklikuulutust pälvinud palju tähelepanu ning ka erinevaid arvamusi, mis kord üksteist toetavad, siis aga jälle vastandavad. Käesoleva teksti autor ise nõustub pigem nende ajaloolastega, kes Herodotose versiooni kahtluse alla seavad. On küll põhjust arvata, et Delfiga konsulteeriti, veelgi enam – arvestades, et sündmused Ateenas, mis viisid laevastiku ehitamiseni ning Themistoklese pealejäämisele oma poliitiliste vastaste seas,¹²⁸ olid pikaajased, võib arvata, et Delfiga konsulteeriti mitte ühe korra, vaid korduvalt – või nagu Fontenrose on arvanud – peeti nõu mitmete erinevate oraaklitega.¹²⁹ Sellisel juhul tundub loogiline, et plaan laevastik ehitada ei sündinud ühest nõupidamisest Delfiga, vaid oli pikemate nõupidamiste tulemus, mille juures Delfilt saadi selleks ka jumalik legitiimsus. Ei tundu usutav, et püütia, kes ei pärinenud tavaliselt eliidi seast ning kes tundis küll oma rituaalseid kohustusi, kuid keda ei saa pidada kuigi harituks,¹³⁰ oleks olnud niivõrd heade analüütiliste võimetega, et soovitada läbi peidetud vihjete ateenlastel laevastik ehitada. Palju usutavam tundub, et selline plaan oli Themistoklese poolt juba valmis tehtud ning see esitati lihtsalt Delfile. Sellisel juhul nõustun pigem arvamusega, et Herodotose poolt heksameetrilises värsis esitatud ennustused on hiljem loodud. See tekitab muidugi küsimuse, miks oli sellisel juhul vaja mängu tuua kaks erinevat oraaklikuulutust, kui piisanuks ka ühest? Kas põhjuseks võib selliseil juhul olla soov näidata sündmusi

¹²⁷ Bowden 2005: 106.

¹²⁸ Pärast Maratoni lahingut olid Ateenas poliitilised sisepinged ning juba Kleisthenese poolt kehtestatud ostrakismi kasutati nüüdsest esimest korda ja üsna aktiivselt. Ka Themistoklesel oli mitmeid oponente, olles aktiivne Pärsia-vastase poliitika toetaja. Lisaks tekitas poleemikat küsimus, mida teha hõbedaga, mis leiti Laureiumi kaevandusest. Kui osad ateenlased pooldasid selle jagamist kodanike vahel, siis Themistokles seisis sõja valguses Aiginaga idee poolt ehitada selle eest laevu; poliitilistest pingetest Ateenas Osborne 1996: 331-332; diskussioonist Laureiumi hõbedakaevanduse raha üle Herodotos, 7.144.

¹²⁹ Fontenrose 1978: 127.

¹³⁰ Püütia kohta Bowden 2005: 16, 33.

dramaatilisemas valguses, kui need tegelikult olid, ei saa kinnitada.¹³¹

Kui eelpool toodud jutt kuidagi kokku võtta, võib öelda, et kuigi Herodotose versiooni ei tasuks üks-üheselt õigeaks pidada, on siiski selge, et Ateena tähtsuse tõusus mängisid rolli mitmed erinevad tegurid – Themistoklese kui strateegiliselt heade kaalutlustega riigimehe autoriteet, kes tajus laevastikus võimalust Ateena mõjuvõimu suurendada, soodsad majanduslikud olud¹³² ning ka mitte alatähtsustamist vääriv fakt – jumaliku sanktsiooni saamine Delfist. Oli ju ikkagi Delfi autoriteet oluline selliste olulist kaalu kandvate otsuste langetamiseks. Lisaks tuleb ju ka arvestada, et 480-ndate lõpuks eKr oli Delfi langenud Pärsia mõju alla läbi Kesk-Kreeka linnriikide alistumise. Ei ole küll täpselt teada, millal lõplik positiivne kinnitus Delfist saadi, kuid võib arvata, et juhul, kui Kesk-Kreeka oli juba Pärsiale alistunud, ei pruukinud see olla nii iseenesest mõistetav. Kas selliseil juhul ei võiks viidata 2 erineva vastuse esinemine Herodotose puhul hoopis sellele, et kui Delfiga tõesti mitu korda konsulteeriti, siis peegelduvadki siin vastuolulised seisukohad, mis olid mõjutatud muutunud olukorrast Kesk-Kreekas ja Amfiktüoonia nõukogu liikmesriikide seas? Selle mõttearenduse kinnitamine võiks jääda edaspidisteks töödeks. Igal juhul on aga selge, et läbi eelpoolmainitud paljude tegurite kokkulangemise oli Ateena rajanud tugeva laevastiku, mille edu tõestas esimesena edukas Salamise merelahing.¹³³ See omakorda andis tõuke Ateena esiletõusuks järgneval, klassikalisel ajajärgul, saades sõdade järel Kreeka kõige võimsamaks riigiks.

¹³¹ Seda on esile toonud Bowden; Bowden 2005: 106.

¹³² Lauriumi kaevandusest leitud väärishõbe, Herodotos, 7.144.

¹³³ 480. aastasse dateeritud Kreeka linnriikide poolt võidetud edukas lahing, mis võlgnes oma edu paljuski Ateena laevastikule.

3.2.8 Delfi kaitsmine

Pärast Termopüülide maakitsuse käestandmist toimus veel üks oluline sündmus, mis aitab pilku heita sündmustele Delfis endas. Nimelt on Herodotos toonud ära loo, mille järgi olevat delfilased, pärast seda, kui Xerxes oli olnud võidukas Termopüülidel ning saatnud väikese väeüksuse Delfi suunas, ise pöördunud oraakli poole, küsimaks, kas parem oleks sisse võtta kaitsepositsioon või põgeneda. Selle peale andis püütia vastuse et ta suudab pühamu aardeid ise kaitsta ning andis loa delfilastel oma naised ja lapsed üle mere Ahhaisse toimetada. Enamus neist põgenes seejärel ise Parnassose mäe tippu, jättes Delfit kaitsma üksnes 60 meest ja püütia enda. Edasi jutustab Herodotos loo, kuidas Pärsia väeüksus põgenes hirmust ajendatuna, kui Parnassoselt kukkusid nende peale kivirahnud ning Athena Pronaia templist kostus koledaid sõjakarjeid. Peale selle ilmus põgenevatele sõduritele veel 2 üleelu suuruses kujutist, keda delfilased ise seostasid kohalike kangelaste Phylakose ja Autonusega.¹³⁴ Selle mütoloogilistest elementidest läbi imbunud narratiivi puhul on siiski ühtteist, mida võiks usaldada kui tõepäraseid sündmusi. Bowden on rõhutanud, et kuigi versioonis esineb palju, millele võiks vastu vaielda, ei ole siiski põhjust kahelda, et juhul, kui rünnak toimus, siis väike väeüksus Delfisse kaitseks maha jäeti.¹³⁵ See tundub igati loogiline – evakueerimise osas võiks näha paralleeli ka eelpool kirjeldatud sündmustega Ateenas, sest ka seal jäi pärast elanikkonna evakueerimist väike üksus siiski akropolile maha.¹³⁶

Parke ja Wormell on arvanud, et tundub väheusutav, nagu oleks Pärsia sõjaline eesmärk Delfit rüüstada – püütia oli olnud üsnagi tagasihoidlik kreeklaste toetamisel

¹³⁴ Herodotos, 8.35-8.39.

¹³⁵ Bowden 2005: 104.

¹³⁶ Herodotose versiooni järgi jäi pärast Ateena evakueerimist akropolile maha väiksearvuline hulk mehi, kes püüdsid rünnakut tagasi hoida. Tema põhjendab seda küll „puust müüride“ ebakorrektese tõlgendusega, kuid ei saa välistada, et selline üksus etteplaneeritult maha jäeti. Seda seisukohta on kaitsnud ka Bowden, Hammond jt: Herodotose versioon: Herodotos, 8.51; tõlgendusest: Bowden 2005: 104,

ning linnriikide alistamiseks oleks sõbralikud suhted Delfiga olnud kasulikud – oma autoriteedi tõttu saanuks püüta aidata kaasa võimalikult kergele Kreeka alistamisele. Sellisel juhul tunduks usutavam mitte strateegiline plaan Delfit rünnata, vaid tõepoolest väiksema väeüksuse eraldumine põhiväest, kelle puhul võiks näha lihtsalt väikest marodööride hulka, kellel puudusid sõjalised eesmärgid.¹³⁷ Oma olemuselt tundub see seletus üsnagi loogiline, sest Delfi rüüstamine kohe pärast kreeklaste alistumist Termopüüüdel oleks põhjendatav ainult sellisel juhul, kui Xerxes oleks näinud kultuskeskuses mingisugust ohtu. Ei lihtsalt vihast ega mingitel strateegilistel kaalutlustel ei omaks Delfi rüüstamine suurt mõtet, sest suur osa Kesk-Kreeka linnriike olid juba nii-kui-nii Pärsia mõju all ning ka Delfi ise oli käitunud Pärsia eesmärke arvestades piisavalt soodsalt või teiste sõnadega – tema püüded kreeklasi toetada, kui need üldse olemas olid, olid olnud piisavalt nõrgad. Kuna Herodotos kirjeldab seda, et Xerxes ise oli Delfi aaretega paremini kursis, kui oma enda koduse varaga, siis võib olla, et teatud saagihimuline grupp sõdalasi, kes oli Delfi aaretest kuulnud, võidujoovastuses Delfit tõesti ründas.

Kui vaadata sündmuseid endid, siis on selge, et lood kahe üleelu-suuruses heerose ilmumisest võib selgelt mütoloogia valda liigitada ning hiljem Delfi enda poolt juurde lisatuks lugeda, et suurendada sündmuste dramaatilisust ning näidata end heas valguses võitjate poolel. Nagu Parke ja Wormell on arvanud, võis selline katse näidata rünnakut organiseeritud tegevusena aidata Delfil enda mainet tõsta.¹³⁸ Lugu kivirahnude kukkumisest võis olla Parnassosele põgenenud elanike poolt organiseeritud kaitse või seismiliselt aktiivse tegevuse poolt põhjustatud juhuslik kaljuvaring.¹³⁹

¹³⁷ Parke, Wormell 1956: 173.

¹³⁸ Parke, Wormell 1956: 173.

¹³⁹ Tänapäevalgi esineb Parnassuse piirkonnas väiksemaid varinguid, sest Delfi asub maavärinate rohkes piirkonnas.

3.2.9 Kokkuvõte Delfi poliitikast Maratoni lahingust Salamise merelahinguni

Kokkuvõtlikult võid öelda, et ka pärast Maratoni lahingut iseloomustab Delfi poliitikat vaoshoitus ning ettevaatlikkus kreeklaste toetamisel. Delfi poole pöörduakse endiselt kõiksuguste sõda puudutavate küsimustega, kuid aktiivselt kreeklaste toetuseks püütia sõna ei võta. Siiski on muutunud sisepoliitilised olud Kreekas – suurenenud koostöö omavahel ning suutlikkus võtta vastu ühiselt kasulikke otsuseid Isthmosel ei ole kindlasti ka Delfis märkamata jäänud ning võrreldes sõja algusega võib siiski näha mõningaid kreeklasi vähemal või rohkemal määral toetavaid ennustusi – kasvõi näiteks soovitus palvetada tuulte poole, mis lubas kreeklastele edu.¹⁴⁰ Kui jääda versiooni juurde, et sellised ennustused ei ole hiljem fabritseeritud, mida võiks uskuda, siis võib öelda, et sõja alguses valitsenud Delfi pärsiameelne poliitika on hakanud leebuma. Delfi ise on kahe erineva jõu meelevallas – Kesk-Kreekat valitseva Pärsia ning tasapisi tugevneva Kreeka väe, kes võrreldes kuuenda sajandi omavaheliste sõdade perioodiga on aina rohkem võimeline omavahel koostööd tegema ning näitama suutlikkust Pärsia väele vastu seista. Kui Termopüülide lahing augustis-septembris 480 eKr oli veel võit pärslastele, siis edukas Salamise merelahingus septembris 480 eKr tõestas Kreeka juba suutlikkust olla tõsiseltvõetav vastane.

¹⁴⁰ Herodotos, 7.178.

4. KREEKA-PÄRSIA SÕADE LÕPP NING TULEMUSED

4.1 *Period Salamise lahingu lõpust Mykale lahinguni*

Pärast edukat sõjalist operatsiooni Salamise juures, jäi kreeklastele võidelda veel kaks otsustavat lahingut – maavägede vaheline lahing Plataia juures 479. aasta hilissuvel eKr ning merelahing Mykale neemel tänapäeva Türki rannikul, mis leidis aset pärast Plataia lahingut, kuid mille täpne dateering pole kindel.¹⁴¹ Mõlemad lahingud olid kreeklastele võidukad ning Pärsia väed löödi välja mitte ainult Mandri-Kreekast, vaid ka Ioonia linnriigid vabastati Pärsia ülemvõimu alt.¹⁴²

Kui vaadelda, milline oli Delfi suhtumine pärast edukat võitu Salamisel ning enne otsustavaid lahinguid Plataia all ning Mykalel, ei ole Herodotos kuigi informatiivne. Kaheksanda raamatu lõpuosas toob ta välja intsidendi, kus spartalased said Delfilt ettekuulutuse, mille järgi nad saadeti Xerxese juurde Tessaaliasse, et küsida kompensatsiooni kuningas Leonidase surma eest.¹⁴³ Parke ja Wormell on pakkunud, et kuna oraaklikuulutust täispikkuses pole säilinud, võiks tegu olla hiljem loodud müüdiga, mis sobiks ette kuulutama võitu Plataia lahingus.¹⁴⁴ Salamise ning Plataia lahingu vahele jäi küll peaaegu aasta ning teoreetiline võimalus spartalastel Delfit külastada

¹⁴¹ Herodotose versiooni järgi toimusid Plataia ja Mykale lahingud samal päeval, mis ei ole tõenäoline ning mida võib pidada hiljem tekkinud legendiks; Herodotose versioon 9.90, 9.100; tõlgendus Bury, Litt 1937: 284.

¹⁴² Võib arvata, et Pärsiale ei olnudki suurim oht mitte niivõrd Ateena, kui võrd Ioonia linnriigid, kes võinuks hakata mässama, kuuldes Pärsia kaotusest Mandri-Kreekas; Bury, Litt 1937: 270. Kui seni olid ionilased võidelnud Pärsia poolel, siis esimest korda pärast ülestõusu mahasurumist sõdade alguses, tulid nad üle kreeklaste poolele.

¹⁴³ Herodotos, 8.114.

¹⁴⁴ Parke, Wormell 1956: 174.

ning püütiaga konsulteerida oli olemas, kuid oma olemuselt tundub antud ennustus pigem siiski hiljem leiutatud, mille Herodotos kas tahtlikult või tahtmatult sündmustele juurde lisanud on. Tõenäoliselt pakkusid Plataia ning Mykale, kui võidukad lahingud, kreeklastele palju kõneainet ning selles valguses võis liikuda palju erinevaid legende, mis hiljem inimeste teadvuses kinnistusid – näiteks nende kahe lahingu toimumine samal päeval. Sellisel juhul ei saa teha paikapidavaid järeldusi, millised olid Delfi hoiakud sõdade viimasel aastal. Võib oletada, et senine tendents mittevastuhaku poliitika leebumise osas jätkus, kuigi enne jõudude vahekorra lõplikku selgumist ei ole põhjust arvata ka Delfi osas selget poole valimist. Läbi sõdade perioodi, nagu ka üleüldiselt, olid tema ennustused mitmeti tõlgendatavad, jättes lõppkokkuvõttes vastutuse siiski ettekuulutuse saajale, mitte edastajale.

4.2 Sõdade tulemused

479. aastaga olid suuremad konfliktid kreeklaste ja pärslaste vahel läbi ning paslik oleks sellega lõpetada sõdade käsitlemine.¹⁴⁵ Sõdade jooksul olid toimunud olulised muutused Kreeka maailma sees, hõlmates endas muutunud jõudude vahekorda linnriikide vahel. Delfi, kes pea kogu sõdade perioodi oli olnud Pärsia suhtes sõbralik, seisis äkitselt silmitsi olukorraga, kus Kreeka linnriigid olid olnud võidukad ning kasulik oli näidata, et ollakse võitjate poolel. Kuidas vähene osalus kreeklaste toetamisel Delfi tähtsust mõjutas, seda saab vaadata rohkem kui ühest vaatepunktist.

Üldiselt nõustatakse, et Delfi tähtsuse kõrgaeg jäi kuuendasse sajandisse eKr ning viienda sajandi jooksul toimus Delfi rolli järk-järguline langus Kreeka linnriikide kontekstis. Sellele võib tuua kolm erinevat põhjust:

- 1) Osa uurijaid põhjendab seda Delfi aktiivse rolliga Kreeka-Pärsia sõdades ning

¹⁴⁵ Väiksemad konfliktid kreeklaste ja pärslaste vahel siiski jätkusid. 478. aasta jooksul võeti tagasi suurem osa Väike-Aasias asuvaist Kreeka linnriikidest; väiksemad konfliktid jätkusid ka hiljem Ateena poolt juhitud ning 478/7 aastal eKr loodud Delose liidu ja Pärsia vahel ning Pärsia sõdade lõpuks võib pidada ka daatumit 449, kui Ateena riigimees Kallias olevat sõlminud Pärsiaga rahulepingu, kuid selle üle, kas selline rahu üldse eksisteeris, vaieldi juba antiikajal.

peab languse põhjuseks Delfi umbusaldamist pärslaste toetamise tõttu.

- 2) Teised seostavad Delfi autoriteedi langust suureneva ratsionaalsusega ühiskondlikul ning individuaalsel tasandil, mis viienda sajandi jooksul Kreekas aset leidis.
- 3) Kolmas osa pakub põhjuseks demokraatia tõusu, mis lõi suurema institutsionaalse sideme indiviidi ja polise, mitte indiviidi ja jumala vahel.¹⁴⁶

Samas ei nõustu kõik, et viiendal sajandil toimus Delfi tähtsuse langus. Pärast sõdasid toimusid rikkalikud annetused Kreeka linnriikide poolt, mida eksponeeriti teiste kohtade seas enim just Delfis. Ateenlased suurimate võitjatena sõjas rajasid Delfisse varakambri ja sammaskäigu¹⁴⁷ ning ka teised linnriigid tegid uhkeid annetusi – nende seas suurejooneline Apolloni kuju, mis seati üles pärast Salamise lahingut ning kuldne tripood, mis püstitati pärast Plataia lahingut ning millel olid kirjas 31 Kreeka linnriigi nimed, kes osalesid pärslaste alistamises.¹⁴⁸ Bowden on pakkunud välja põhjuseks, miks arvatakse Delfi rolli langemist viiendal sajandil asjaolu, et meie põhiline allikas kuuenda sajandi ning Kreeka-Pärsia sõdade aegse Delfi kohta on Herodotos, kes loob meile võrreldes järgmise ajaga pildi Delfist, kui mõjukast ning olulisest institutsioonist (mis ta ka kahtlemata oli). Järgnevad autorid, nagu Thucydides ja Xenophon mainivad Delfit aga üsna harva ning see võib jätta meile kallutatud pildi, sest konsulteerimine Delfiga, kui olulise ning tunnustatud autoriteediga, jätkus ka järgnevatel sajanditel.¹⁴⁹

Kindel on see, et Delfi lõi Kreeka-Pärsia sõdadest kasu läbi mitmete sinna püstitatud monumentide, ning on võimalik, et üldises võidueufoorias kaotas vahepealne pärsiasõbralikkus oma tähtsust. Lõppkokkuvõttes oldi siiski oldud võidukad ning selle eest avaldati tänu jumalatele, keda arvati olevat olnud kreeklaste poolel sõdades. On tõenäoline, et vahepealseid juhtumeid põhjendati pärast sõdade lõppu nii, et need näitaksid Delfit paremas valguses. Sellise näitena võib tuua juba eespool kirjeldatud

¹⁴⁶ Bowden 2005: 38.

¹⁴⁷ Laega kaetud sammastega koridor avalike hoonete küljes (*stoa*); üks paremaid näiteid on taastatud *stoa* Ateena akropolil, praeguse Akropoli muuseumi juures.

¹⁴⁸ Annetustest Petsas 1981: 13; Bowden 2005: 39; Herodotos 9.81.

¹⁴⁹ Bowden 2005: 39.

Delfi ründamise, kus on võimalik, et väiksema marodööride kamba rünnakut on põhjendatud läbi suurema kavandatud operatsiooni, tuues sisse üleloomulikud nähtused ning jumalate sekkumise, nagu on välja pakkunud Parke ja Wormell.¹⁵⁰ Sellisel juhul suutis Delfi ennast siiski vahepealsete sündmuste valguses näidata kreeklaste poolel olevana ning arvestades, et Delfi poolt välja antud ennustused olid tihti nii-kui-nii kahemõttelised ja mitmeti tõlgendatavad, ei olnud seda ka raske teha. Rikkalikud annetused näitavad igal juhul, et juhul, kui etteheitjaid pärsiasõbralikkuses Delfile ka leidis, siis üldjoontes oldi see vahepealne osa talle siiski andestatud ning olulisem oli näidata oma head meelt ning tänu – lõppkokkuvõttes olid jumalad – nende seas Apollon, kellega Delfi oraakel sidet pidas, siiski kreeklastele kasulikud olnud, aidates neid võidule.

Kasu Delfile ei ole olnud ainult läbi materiaalsete annetuste, vaid tõusis ka esinduskogu Amfikütoonia roll. Pärast sõdasid oli nõukogu ülesandeks ka mälestusmonumentide rajamine ning süüdlaste karistamine. Näiteks pandi välja vaevatasu sellele, kes leiab üles Ephialtse, kes oli Termopüülide lahingus kreeklasi reetnud.¹⁵¹

Kokkuvõtteks võib öelda, et Delfi oli sõjast väljunud kui mitte võitjana, siis vähemalt suutis ta igati tõestada oma väärilist kohta kreeklaste seas kui tunnustatud ning armastatud keskus, kus oma linnriiklikku uhkust eksponeerida. Monumentaalsed annetused, mis olid jõudnud arhitektuurse keerukuseni Alkmeoniidide perekonna poolt juba enne sõda, jätkusid täie hooga ka sõdadele järgnenud perioodil ning kuigi võib jääda mulje, et Delfi oraakli kõrgaeg jääb kuuendasse sajandisse, ei ole seda põhjust seletada niivõrd sõdades vale poole valikuga, nagu osad autorid teevad, vaid pigem näha üldisi tendentse, mis tõid jumala kõrval olulisele kohale ka ratsionaalsemad väärtused.

Kui selles osas, milline oli Delfi tähtsus pärast sõdade lõppu, on arvamused lahknevamad, siis Kreeka linnriikide omavaheliste suhete osas ollakse enam üksmeelel – tugeva merevõimuna tõusis esile Ateena, kes asus läbi Delose¹⁵² liidu oma

¹⁵⁰ Parke, Wormell 1956: 173.

¹⁵¹ Monumentide rajamisest Herodotos, 7.228; karistustest Parke, Wormell 1956: 178.

¹⁵² 478/7. aastal eKr rajatud liit, mis on tuntud ka nimetuse all Ateena mereliit, oli rajatud Ateena ning

ekspansionistlikke ambitsioone ellu viima. Samal ajal tõmbus Sparta, kes enne oli sekkunud aktiivsemalt teiste linnriikide poliitikasse oma piiridest väljaspool, tagasi Peloponnesose poolsaarele.¹⁵³

Kuigi Ateena suhted Delfiga jätkusid, mida tõestavad ka uhked monumentaalsed ehitised Delfis, oli just Ateena see koht, kus demokraatlik areng teistest linnriikidest tublisti ette jõudis ning uued kriitilised mõttevoolud filosoofia näol teed rajasid. Võimalik, et linnriikide vaheline poliitiliste ambitsioonide eksponeerimise paik, millena Shapiro Delfi ja Olympia rolli kuuenda sajandi jooksul näeb,¹⁵⁴ oli sellisel viisil oma aja ära elanud. Kuigi monumentaalsed ehitised Delfis jätkusid ning oma tähtsust eliidi seas ta ei minetanud, leidis demokraatlik Ateena uusi võimalusi oma välispoliitiliste ambitsioonide realiseerimises Delose mereliidus, mis oma liikmemaksuga Ateena demokraatiat toetas. Sellisel juhul säilitaski Delfi hoolimata ratsionaalsete ideede levikust just oma religioosse rolli.

tema liitlaste ühiseks jõuks, jätkamaks sõda pärslaste vastu; liidust Bury, Litt 1937: 313-314.

¹⁵³ Sparta tagasitõmbumisel mängisid oma osa ka mitmed sisepoliitilised küsimused, näiteks nende ülemjuhataja Pausaniase intriigid Väike-Aasia kreeklastega, mis sundis tal paluma ateenlasi laevastiku ülemjuhatamine üle võtta. Lisaks jätkusid Sparta pinged Argosega. Kõik see, samaaegse soodsa olukorraga Ateena jaoks aitas kaasa poliitiliste jõudude vahekordade muutumisele; pingetest Spartas Hooker 1980: 176-179; Bury, Litt 1937: 307-308.

¹⁵⁴ Shapiro: 229.

5. KOKKUVÕTE

Juba eelnevate peatükkide lõpus (3.2.4., 3.2.9., 4.2. jt) on ära toodud mitmeid kokkuvõtlikke järeldusi, mis antud teema puhul olulised on. Sel puhul võib piirduda siinkohal üldistavate kokkuvõtetega, mis võiksid vastuse anda uurimisküsimusele.

Käesolevast tööst nähtub, et kui lähtuda Herodotose kirjeldusest, osales Delfi ülekreekalise kultusekohana sõdade käigus aktiivselt. Kui lähtuda eelpool toodud tõlgendustest, siis võib Delfi rolli näha mitte ainult nõuandvana (nagu see oli Argose ja Kreeta puhul), vaid ka legitimeerivana (nagu see oli Themistoklese ja Ateena mereliidu loomise puhul). Kindlasti ei tasu üle tähtsustada oraakli rolli otseste sõjasündmuste mõjutajana, kuid heakskiit ühele või teisele ettevõtmisele – või siis selle kinnituse saamata jäämine – avaldas maailmas, kus jumalik sanktsioon oli oluline, kindlasti mõju. Oleks ehk liiga palju väita, nagu jänuks Ateena mereliit Delfi toetuseta loomata, kuid kindlasti aitas positiivne kinnitus Delfist kui prestiižest institutsioonist oma ettepanekuid kergemini läbi viia, andes võimaluse apelleerida kusagile kõrgemale kui vaid oma kodupolise võimuinstantsidele.

Sõja lõppemisele järgnenud rikkalikud annetused näitasid, et Delfi oli endiselt au sees. Ehk oli ta seejuures just mingisugune ühendav moraalne keskus olukorras, kus ühtset Kreeka riiki polnud ning omavahel võidutsevad polised võõrvallutajatele kerge saak olid? Igal juhul suutsid kreeklased Pärsia rünnaku lõppkokkuvõttes tagasi lüüa ning säilitada oma linnriikliku sõltuvuse. Seega ei olnud Delfi mitte niivõrd ise sõdade käigu otsene mõjutada, vaid tema rolli võiks näha just pigem moraalselt ühendava lülina poliitiliselt mitteühtses Kreekas.

See tekitab lugejas kohe küsimuse, kuidas sai Delfi olla kreeklasi ühendav, kui ta mitte alati linnriikide ühtset tegutsemist ei toetanud? Usun, et uurimuse käigus on selgelt näha Delfi muutuv seisukoht sõdade jooksul, milles mängis kaasa jõudude vahekorra muutumine kreeklaste ja pärslaste vahel. Kui sõdade alguses oli Kreeka

veel see sama kuuendast sajandist alles jäänud omavaheliste tülitsevate linnriikide kooslus, siis sõdade teiseks pooleks, eeskätt 481. aastast eKr, oli Kreeka muutunud palju tugevamaks – seda nii läbi tugevneva Ateena kui omavahel palju tihedamat koostööd tegevate kreeklaste endi. Kuigi veel saadikute saatmisel Kreetale, Sürakuusasse ja Argosesse on Delfi julgustanud neid sõjast eemale hoiduma, siis üldises plaanis ei ole sõja lõpuosast pärinevad oraaklikuulutused (juhul kui me saame neid tõesteks lugeda) enam nii üheselt pärsiameelsed. Kuigi ei ole täpselt teada, mis ajast üks või teine ennustus pärineb ja veelgi enam – osad neist on tõenäoliselt loodud üldse pärast sõdu, on siiski alust arvata, et muutuvad poliitilised olud panid ka Delfit ennast oma ennustuspoliitikat muutma. Sellisel juhul võib öelda, et kuigi Delfi ei suutnud läbi sõdade käigu ühtmoodi kreeklasi moraalselt ühendada, mängis mitmete poliitiliste otsuste juures, eeskätt sõja lõpuosas, siiski Delfi toetus olulist rolli.

Viimaks võib öelda, et kuigi Herodotose järglased on Delfit tunduvalt vähem maininud ja Delfi kui poliitilise keskuse kõrgaeg tõesti kuuendasse sajandisse jäi, olid selle puhul otsustavateks siiski muud tegurid kui sõjad ise – üldine ratsionaliseerumine ja demokraatia kasv. Vastasel korral ei oleks Delfi saanud nii rikkalikke annetusi pärast sõdasid ning veelgi enam – võidu ning üldise õitsengu kontekstis Ateenas oleks süüdlaste otsimine olnud üsna vähe tänuväärne tegevus. Nii kaua, kui Herodotos jääb meile ainukeseks arvestatavaks allikaks Kreeka-Pärsia sõdade kohta, ei saa ka vastupidist tõestada.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

1. Allikad

- 1) Herodotos „Historia“, internetiversioon: tõlge Georges Rawlinson, 1942, toimetanud Bruce J. Butterfield, viimane külastamise päev 18.05.2014:
http://www.parstimes.com/history/herodotus/persian_wars/
- 2) Pausanias, „Description of Greece“, internetiversioon: tõlge W. H. S. Jones, viimane külastamise päev 18.05.2014:
<http://www.theoi.com/Text/Pausanias1A.html>

2. Sekundaarkirjandus:

- 1) Adcock, M.A., Bury, J. B., M.A., F.B.A., S.A. Cook, Litt. D., F. E. „Cambridge Ancient History“, Volume IV, Cambridge University Press 1926
- 2) Beloch, Karl Julius „Griechische Geschichte“, erster Band, Strassburg 1912
- 3) Boardman, J., F.B.A., Hammond, N.G.L., F.B.A. „The Cambridge Ancient History, second edition, volume III, part 3, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sidney 1982
- 4) Boardman, J., F.B.A., Hammond, N.G.L., F.B.A., Ostwald, M. „The Cambridge Ancient History“, second edition, volume IV, Cambridge University Press, Cambridge, New Rochelle, Melbourne, Sidney 1988
- 5) Bowden, Hugh „Classical Athens and the Delphic Oracle: Divination and Democracy“, Cambridge University Press, Cambridge 2005
- 6) Bury, J. B., Litt, D., LL.D., F.B.A. „A History of Greece to the Death of Alexander the Great“, The Modern Library, New York 1937
- 7) Busolt, Georges „Griechische Staatskunde“, dritte Auflage, zweite Hälfte, C. H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, München 1926
- 8) Cartledge, Paul „Sparta and Lakonia: A Regional History 1300-362 BC“,

Routledge and Kegan Paul, London, Boston and Henley 1979

- 9) Dahlheim, Werner; Schönigh, Ferdinand „Die Antike: Griechenland und Rom von den Anfängen bis zur Expansion des Islam“, Verlag Ferdinand Schönigh, Paderborn, München, Wien, Zürich 1994
- 10) Fontenrose, Joseph „The Delphic Oracle: Its Responses and Operations with a Catalogue of Responses“, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1978
- 11) Georges, Pericles B. „Classical Antiquity“, Volume V, University of California 1986
- 12) Hooker, J. T. „The Ancient Spartans“, J. M. Dent and Sons Ltd, London, Toronto, Melbourne 1980
- 13) Krentz, Peter „The Battle of Marathon“, Yale University Press, New Haven and London 2010
- 14) Osborne, Robin „Greece in the Making: 1200-479 BC“, Routledge, London and New York 1996
- 15) Parke, H. W., D. E. W. Wormell „The Delphic Oracle“, Basil Blackwell, Oxford 1956
- 16) Petsas, Photios „Delphi. Monuments and Museums“, Krene editions, Athens 1981
- 17) Shapiro, H. A. „The Cambridge Companion to Archaic Greece“, Cambridge University Press, Cambridge 2007
- 18) Walser, G. „Hellas und Iran: Studien zu den griechisch-persischen Beziehungen vor Alexander“, wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt 1984
- 19) Wilcken, Ulrich „Griechische Geschichte im Rahmen der Altertumsgeschichte“, Verlag von R. Oldenbourg, München 1962

SUMMARY

„The Delphic Oracle in the Greco-Persian Wars“

The aim of this Bachelor Thesis is to give an overview about the oracles given by Delphi during the Greco-Persian wars in 499-479 BC and to analyse the role of Delphi as a political center during this period.

The oracles of Delphi during the Greco-Persian wars have been researched by many historians. From Europe the most outstanding researchers on this topic are H. W. Parke and D. E. W. Wormell from the University of Dublin and from the USA Joseph Fontenrose and Pericles B. Georges have been a great asset to many valuable theories concerning the Delphic Oracle and its political role during 499-479 BC.

The main source for our knowledge about the Delphic Oracle during the Greco-Persian wars comes from the 5th century historian BC, Herodotos and his writing *Historia* which, in addition to an overview about the war events, provides quite a long introduction leading to the conflict between Persia and Greece. In addition the writing of Pausanias, namely the *Description of Greece* was a valuable source for some extra information.

Already during the 6th century Delphi was a recognized cult and political center not only in Greece, but also in the neighboring areas. In addition to the Ampictyonic League which had political power in Delphi, the influence of some city-states also increased during the 6th century over the sanctuary. Mostly the Alcmeonid family in Athens became an important figure in Delphi, contributing to the new temple of Apollo. At the same time, many changes occurred inside the city states themselves - in Athens the fall of tyranny with the help of Sparta and the rise of democracy thanks to the reforms of Cleisthenes happened and the Peloponnese saw the Spartan rise of influence.

During the first half of the war the Oracle of Delphi proclaimed resistance to many Greek states. So was the policy during the Ionian revolt in 499-494 BC and during the

Congress of Isthmus in 481 BC, more specifically for the Cretans and Argives when the envoys were sent there by the Greek states to ask to support the common Greek policy of resistance against Persia. As Delphi proclaimed non-resistance, they remained out of the war.

However, not all the oracles given to the Greek states were about non-resistance. During the second half of the war, Athens received an oracle which was interpreted as a hint to build a fleet in order to fight against Persia. Even though it is generally accepted that the plan to build a fleet was prepared by an Athenian politician Themistokles and handed to Delphi in order to receive a divine sanction about it, it is still an example about a positive oracle from Delphi. So was the oracle during the Sea Battle of Artemisium which proclaimed to „pray for the winds“.

As a conclusion it is clear that the Delphic oracle played a role during the Greco-Persian wars. The most important role was to be a connecting link and a moral example for the Greek states in the situation when Greece was not a unified state. Also it is clear that the attitude of Delphi changed during the war as the balance of power between Greece and Persia altered and at the end Delphi had to predict right.

With regard to the importance of Delphi after the end of the war, it is mostly seen that the high point of the oracle was during the 6th century and the 5th century saw a gradual decline in the prestige of Delphi, but as a conclusion it is mostly because of the rationalisation and the rise of democracy in Athens rather than the events of the war and the Delphi who proclaimed non-resistance. This could be well illustrated by the numerous offerings which appeared in Delphi after the end of the war.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Indrek Niibo**

(sünnikuupäev: 03.11.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Delfi oraakli roll Kreeka-Pärsia sõdades“

mille juhendaja on **Mait Kõiv**,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 19. mail 2014

(Allkiri)